

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

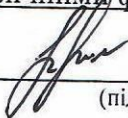
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: «Недержавні пенсійні фонди як складова пенсійної системи України»

Здобувача вищої освіти ІІ рівня, ІІ курсу, ФМУПЗ-21-1 групи,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування
освітня програма «Управління публічними фінансами»

(підпис)

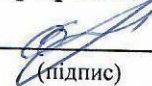
Гордієнко Євгенії Ігорівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

(підпис)

Ріппа Марія Богданівна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту рішенням кафедри публічних фінансів
протокол від «23» 01 2023 № 9

Завідувач
кафедри

(підпис)

Коляда Тетяна Анатоліївна, к.е.н., с.н.с., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2023

Реєстрація № 17 18.01.2023 м. Київ
 (дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 23.11.2022 М. Гнат
 (до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 5 (відмінно) 07.02.2023 Григорук
 (оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: Григорук Ковальова Г.О.
 (підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:
Григорук Гордей О.Д.
 (підпис) (ініціали, прізвище)
Григорук Качера Т.А.
 (підпис) (ініціали, прізвище)
Григорук Бедринець М.Д.
 (підпис) (ініціали, прізвище)

Секретар м. Київ Метиненко В.Ю.

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	25		Палова Ковалова І.О. Заст. голови Тордєв О.Д. Члени комісії Календа Т.А. Безрученко М.В. Секретар Шенченко В.Ю.
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	8		
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	43		

Оцінювання кваліфікаційної роботи науковим керівником - 44 балів.

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
90	A	5 (відмінно)	07.02.2023	Ковалова І.О. Тордєв О.Д. Календа Т.А. Безрученко М.В. Шенченко В.Ю.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	
50-59	E	3 (задовільно)
35-49	FX	2 (незадовільно)

Факультет Фінансів та цифрових технологій

Кафедра Публічних фінансів

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Освітньо-професійна програма «Управління публічними фінансами»

Затверджую

в.о. завідувача кафедри публічних фінансів

 Тетяна КОЛЯДА

« 13 » січня 2022

Завдання на кваліфікаційну роботу (проект)

здобувачу вищої освіти

Гордієнко Євгенії Ігорівні

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Недержавні пенсійні фонди як складова пенсійної системи України

Затверджена наказом ректора від «28» грудня 2021 р. № 106

2. Строк здачі закінченої роботи 30.11.2022

3. Мета роботи

Аналіз науково-методичних засад і розробка практичних рекомендацій, які спрямовані на активізацію розвитку недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі України

Об'єкт дослідження система недержавних пенсійних фондів.

Предмет дослідження сукупність економічних відносин які виникають у процесі функціонування недержавних пенсійних фондів як складової пенсійної системи України.

Орієнтовна база дослідження Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку

4. Вихідні дані до роботи законодавчо-нормативні акти, офіційні джерела статистики, наукова періодика, монографічні джерела, Інтернет - ресурси тощо

5. Перелік графічного матеріалу таблиці, схеми, рисунки.

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань кожним розділом)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ У ПЕНСІЙНІЙ СИСТЕМІ. Економічна природа та класифікація недержавних пенсійних фондів. Функціональне призначення та місце недержавних пенсійних фондів у структурі пенсійної системи. РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ У ПЕНСІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ. 2.1. Аналіз розвитку недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі. 2.2. Оцінка ефективності виконання інвестиційної функції вітчизняними НПФ. РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ У ПЕНСІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1	Підготовка 100 % кваліфікаційної роботи та подання її на перевірку науковому керівнику	18.11.2022 р.	15.11.2022 р.
2	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника та подання її на повторну перевірку	25.11.2022 р.	24.11.2022 р.
3	Попередній захист кваліфікаційної роботи	28-30.11.2022 р.	28.11.2022 р.
4	Надання кваліфікаційної роботи для перевірки на плагіат	20-28.12.2022 р.	20.12.2022 р.
5	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	20-23.01.2023 р.	20.01.2023 р.
6	Рецензування кваліфікаційної роботи	24-26.01.2023 р.	24.01.2023 р.
7	Захист кваліфікаційної роботи	7-8 лютого 2023 р.	7-8 лютого 2023 р.

8. Дата видачі завдання «10» 01. 2022 р.

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проекту)

(підпис)

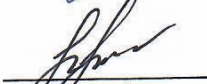
Ріппа М.Б.
(прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми

(підпис)

Гордей О.Д.
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис)

Гордієнко Є.
(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Гордієнко Є.І. Недержавні пенсійні фонди як складова пенсійної системи України

Мета роботи: аналіз науково-методичних засад і розробка практичних рекомендацій, які спрямовані на активізацію розвитку недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі України.

Завданнями роботи є: дослідження теоретико-методичних засад розвитку недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі; аналіз сучасної практики функціонування недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі; визначення пріоритетних напрямів активізації розвитку недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі України.

Предметом дослідження є сукупність економічних відносин які виникають у процесі функціонування недержавних пенсійних фондів як складової пенсійної системи України..

Об'єктом дослідження є система недержавних пенсійних фондів

Базою дослідження виступає Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

За результатами дослідження сформульовані висновки та рекомендації, які можуть бути використані в практичній діяльності недержавних пенсійних фондів, компаній з управління активами, а також у діяльності органів законодавчої та виконавчої влади щодо обґрунтування напрямів пенсійної реформи в Україні.

Одержані результати можуть бути використані Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, органами законодавчої та виконавчої влади щодо обґрунтування напрямів пенсійної реформи в Україні.

Дипломна робота містить 50 сторінок, 7 таблиць, 12 рисунків, список використаних джерел із 54 найменувань, 7 додатків.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, пенсійна система, інвестиції, пенсійні виплати, активи, компанія з управління активами.

Рік виконання дипломної роботи – 2021-2022 рр.

Рік захисту роботи – 2023 р.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ У ПЕНСІЙНІЙ СИСТЕМІ	7
1.1. Економічна природа та класифікація недержавних пенсійних фондів.....	7
1.2. Функціональне призначення та місце недержавних пенсійних фондів у структурі пенсійної системи.....	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ У ПЕНСІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	20
2.1. Аналіз розвитку недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі.....	20
2.2. Оцінка ефективності виконання інвестиційної функції вітчизняними НПФ.....	31
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ У ПЕНСІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	38
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми. Від рівня фінансового забезпечення різних суб'єктів господарювання залежить ефективне функціонування національної економіки. За допомогою мобілізації їх коштів відбувається активний розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів між різними галузями економіки. Для розвитку процесу акумуляції вільних коштів необхідна розвинена система фінансових інститутів. Саме вони здійснюють перерахування капіталу від тих, хто має в своєму розпорядженні заощадження, і тих, хто цього капіталу потребує. Серед багатьох видів фінансових установ значної уваги заслуговують недержавні пенсійні фонди.

В умовах практичної відсутності накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а також недостатнього рівня фінансування солідарної системи вони сприяють підвищенню економічного добробуту населення. Уклавши договір з Пенсійним фондом, кожен громадянин може самостійно визначити розмір майбутніх додаткових виплат недержавної пенсії. Таким чином, без ефективного функціонування третього рівня пенсійної системи матеріальне забезпечення населення у старості буде мінімальним, що призведе до зниження економічного розвитку України в цілому. Тому актуальність нашого дослідження, особливо в період воєнних дій в Україні, є беззаперечною.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Дослідженню системи недержавного пенсійного забезпечення приділені праці багатьох вітчизняних вчених серед яких: В. Базилевич, О. Білик, Ю. Вітка, А. Говорушко, В. Грушко, О. Коваль, Н. Ковальова, І. Кравченко, Е. Лібанова, М. Ріппа, І.Ткаліч, Н. Ткаченко, Я. Шимко, В. Яценко та інші. Особливу увагу приділяють розкриттю особливостей недержавного пенсійного забезпечення; обґрунтування соціальної значущості та стратегічної необхідності добровільної недержавної системи пенсійного накопичення; окреслення проблем, що

стримують розвиток нафтопереробного заводу в Україні; визначення стратегії вітчизняних недержавних пенсійних фондів (далі НПФ) при інвестуванні пенсійних активів; аналіз правової бази. Також, у своїх роботах теоретичні питання створення та розвитку недержавних пенсійних фондів аналізували такі зарубіжні вчені як С. Едвардс, Д. Корсетті, Дж. Стадманн і Ф. Стіварт.та інші.

Попри таку велику кількість проведених раніше досліджень на тему ролі недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі, вивчення основних сучасних тенденцій та практичних аспектів активізації їхньої діяльності досі є актуальним.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є аналіз науково-методичних засад і розробка практичних рекомендацій, які спрямовані на активізацію розвитку недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі України. Для досягнення визначеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- узагальнити теоретичні підходи до вивчення сутності економічної природи та класифікації недержавних пенсійних фондів;
- розкрити функціональне призначення та місце недержавних пенсійних фондів у структурі пенсійної системи;
- проаналізувати розвиток недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі;
- оцінити ефективність виконання інвестиційної функції вітчизняними недержавними пенсійними фондами;
- визначити пріоритетні напрями активізації розвитку недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі України.

Об'єкт дослідження – система недержавних пенсійних фондів.

База досліджень – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Предмет дослідження – сукупність економічних відносин які виникають у процесі функціонування недержавних пенсійних фондів як складової пенсійної системи України.

Методи дослідження. Системний метод, методи аналізу та синтезу, аналогії та порівняльного аналізу, формальної логіки, статистичні методи, графічний і табличний методи. Теоретичною та методологічною основою дослідження є концепції, принципи та методи, які розкривають економічну природу недержавних пенсійних фондів та їх класифікацію, законодавчі та нормативно-правові регуляторні акти. Системний метод використовується для з'ясування стану інституційного забезпечення системи недержавних пенсійних фондів в Україні. Методи аналогії та порівняльного аналізу використовуються при дослідженні фінансових механізмів недержавних пенсійних фондів. Для наочного подання результатів статистичного аналізу застосовуються графічний та табличний методи.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження, основні положення та пропозиції можуть бути використані в практиці діяльності недержавних пенсійних фондів, компаній з управління активами, а також у діяльності органів законодавчої та виконавчої влади щодо обґрунтування напрямів пенсійної реформи в Україні.

Апробація результатів дослідження була здійснена під час публікації тез «Оцінка ефективності виконання інвестиційної функції вітчизняними НПФ» у Збірнику праць за результатами Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права: теорія і практика» 16.12. 2022 року, м. Житомир, Україна.

Структура дипломної роботи. Дана робота містить зміст, анотацію, вступ, основну частину, висновки, список використаних джерел, додатки. Основна частина наукового дослідження включає три розділи. Повний обсяг даної роботи становить 50 сторінок, та містить 7 таблиць, 12 рисунків. Робота має 7 додатків, розміщених на 8 сторінках. Список використаних джерел включає 54 найменування.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ У ПЕНСІЙНІЙ СИСТЕМІ

1.1. Економічна природа та класифікація недержавних пенсійних фондів

Пенсійне забезпечення є основною та однією з найважливіших соціально-соціальних гарантій сталого розвитку населення, оскільки безпосередньо стосується інтересів непрацездатного населення, яке зазвичай становить приблизно понад 25-30% населення будь-якої країни. Сьогодні в цивілізованому суспільстві проблема накопичення коштів для забезпечення людей похилого віку стрімко переростає з індивідуальної в національну.

Основними фінансовими установами, що формують пенсійні накопичення громадян, є недержавні пенсійні фонди, які відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» мають статус неприбуткової організації, основна мета якої полягає в накопиченні пенсійних внесків з подальшим управлінням накопиченими коштами та здійсненням пенсійних виплат [34].

Поняття «недержавний пенсійний фонд» було досліджено у значній кількості теоретичних наукових праць, однак дослідження все ще тривають, тому що в процесі розвитку та функціонування пенсійної системи, недержавні пенсійні фонди потребують постійного поглибленого дослідження, як особливих фондів грошових коштів, розкриття джерел формування та напрямів використання їх фінансових ресурсів, особливостей провадження інвестиційної діяльності фондів, тощо.

Ряд науковців розглядають визначення сутності НПФ крізь призму теорії інституціоналізму. При цьому, автори неоднаково трактують сутність НПФ. Дослідниця М. Лазебна у своїй роботі визначає недержавні пенсійні фонди як механізм соціального захисту для реалізації соціально-трудових відносин між працівниками та роботодавцями [23, с. 2]. Науковець А. Михайлов вважає, що недержавні пенсійні фонди - це юридичні особи, які мають статус організацій соціального захисту населення, діяльність яких зводиться до накопичення внесків учасників і виплати пенсій у разі виникнення підстав, передбачених у п. договір [26]. Ми не погоджуємось з таким визначенням, оскільки, з нашої точки зору, сфера соціального забезпечення охоплює значно більше понять, ніж сфера недержавного пенсійного забезпечення, тому цьому визначенню бракує конкретики.

Фінансовий словник дає новий погляд на недержавні пенсійні фонди як на фінансову установу у такому трактуванні це: «спеціалізована фінансова установа, що займається мобілізацією та використанням пенсійних коштів» [13, с. 127]. Науковець Я. Шимко висвітлює НПФ як децентралізований фонд коштів, призначений для формування індивідуально значущого рівня пенсійного забезпечення громадян за рахунок перерозподілу частини їх доходів між працюючою та непрацюючою фазами життєвого циклу через накопичення пенсійних накопичень, збереження та примноження їх реальної вартості за результатами інвестування на фінансовому ринку та подальше здійснення індивідуалізованих пенсійних виплат. Перевагою такого підходу, як зазначає автор, є розкриття важливості НПФ у плануванні особистих фінансів громадян протягом життєвого циклу з метою отримання додаткового джерела доходу у разі втрати працездатності [49, с.34].

Досить цінною для нас видається наукова думка, сформульована за результатами аналізу різних визначень поняття «недержавний пенсійний фонд». Такий висновок узагальнює наведені в науковій літературі визначення цього поняття, висвітлюючи при цьому характерні особливості функціонування недержавного пенсійного фонду. Так, недержавний пенсійний фонд:

функціонує в системі пенсійного забезпечення; у статусі формі юридичної особи, а саме непідприємницького товариства; здійснює свою діяльність з метою збору та накопичення пенсійних внесків, здійснення виплат своїм учасникам у разі досягнення пенсійного віку або на вимогу у разі важливої потреби, а також адміністрування, управління, обслуговування та захисту пенсійних активів. від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз [42, с. 74].

Вважаємо, що важливими доповненнями до наведеного вище визначення недержавного пенсійного фонду будуть такі положення: *це фінансова, соціально-економічна установа, що діє в системі пенсійного забезпечення; її завданнями є збір та накопичення пенсійних внесків, формування пенсійних активів шляхом розміщення накопичених пенсійних внесків на фінансовому ринку, а також здійснення пенсійних виплат.*

Згідно із ст. 1 Закону України №1057-IV «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р. «НПФ – юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність тільки з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку. Брати участь у цьому рівні можуть як фізичні особи (за себе та членів родини), так і юридичні особи, піклуючись про своїх робітників» [34].

Необхідність існування ефективної мережі НПФ підтверджується їх соціально-економічним значенням (рисунок 1.1). Важливість НПФ для пенсійної системи та економіки в цілому очевидна. Такий особливий соціально-фінансовий інститут створює додаткові можливості для підвищення рівня матеріального забезпечення населення в умовах обмежених можливостей державної пенсійної системи, а також є стимулятором економічного розвитку країни [9, с. 136-137].

Далі в підрозділі розглянемо наукові підходи до класифікації типів НПФ. Це допоможе розкрити різноманіття видів фондів, а в наступному підрозділі

визначити функціональне призначення НПФ різних видів у системі пенсійного забезпечення.

Поділ недержавних пенсійних фондів на різні види за відповідними класифікаційними ознаками спрямований на вирішення найрізноманітніших завдань щодо забезпечення поширення недержавних пенсійних фондів на якомога більшу кількість працюючих осіб. Як свідчить аналіз наукової літератури, у вітчизняній правовій та економічній доктрині види недержавних пенсійних фондів фактично не досліджені. Цьому питанню присвячені розділи деяких навчальних посібників (наприклад, у навчальному посібнику С.О. Кропельницької та Т.В. Солоджук «Соціальне страхування» [22]), нечисленні комплексні дослідження (наприклад, стаття Н.А. Цікановської «Класифікація недержавних пенсійних фондів у контексті забезпечення їхньої фінансової безпеки» [48]).

Рис. 1.1. Комплекс впливу НПФ на економічну систему держави

Джерело: [36, с. 164-167]

Вивчення наукової літератури засвідчило, що більшість учених у працях підтримують законодавчу класифікацію. Так, як впливає з частини 4 статті 6 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV [34] до недержавних пенсійних фондів в Україні належать:

- 1) відкриті пенсійні фонди, учасниками яких можуть стати будь-які фізичні особи незалежно від специфіки їх професійної діяльності;
- 2) корпоративні пенсійні фонди, створені юридичними особами-роботодавцями; Учасниками таких фондів можуть бути лише фізичні особи, які перебувають (перебували) у трудових відносинах з роботодавцями – організаторами та роботодавцями – платниками НПФ;
- 3) професійні пенсійні фонди, які можуть створюватися об'єднаннями юридичних осіб-роботодавців і фізичних осіб, у тому числі професійними спілками, або фізичними особами, об'єднаними за напрямом професійної діяльності. Учасниками зазначеного фонду можуть бути виключно фізичні особи, пов'язані між собою за професією, затвердженою в його статуті [34, ст. 1].

Безумовно, слід погодитися з науковцями, які підтримують цю позицію. По-перше, існування таких видів недержавних пенсійних фондів обумовлюється, регулюється та підтверджується нормами чинного законодавства, а саме Закону України «Про недержавні пенсійні фонди» від 09.07.2003 № 1057- IV [34]. По-друге, норми цього нормативно-правового акта належним чином регламентують діяльність кожного з видів. Водночас зазначимо, що це поняття не єдине серед тих, які можна зустріти у вітчизняній науковій літературі.

У таблиці 1.1 показано основні відмінності між відкритими, корпоративними та професійними недержавними пенсійними фондами.

Одним із перших у правовій доктрині нашої країни класифікацію недержавних пенсійних фондів запропонував Р.А. Майданик, дослідник класифікував недержавні пенсійні фонди за такими критеріями: за правовою системою; за структурою та організацією управління; за формою створення та функціонування; на умовній основі характер отримання прав на пенсійний дохід; за характером фондоутворення [25].

Таблиця 1.1

Відмінності між основними типами НПФ

Типи НПФ	Засновники	Учасники
Відкритий	1. Одна або кілька юридичних осіб, що можуть бути засновниками одного або декількох НПФ. 2. Не може бути засновником юридична особа, діяльність якої фінансується за рахунок Державного бюджету України чи місцевих бюджетів.	Фізичні особи (громадяни України, іноземці або особи без громадянства) незалежно від характеру та місця роботи.
Корпоративний	Юридична особа – роботодавець чи кілька юридичних осіб – роботодавців, до яких можуть приєднуватися інші працедавці – платники. При цьому юридична особа може бути одночасно засновником не більше як одного корпоративного фонду.	Виключно фізичні особи, що перебувають або перебували в трудових відносинах з роботодавцями – засновниками або платниками даного фонду.
Професійний	1. Об'єднання юридичних осіб – роботодавців, що можуть бути одночасно засновниками не більше одного корпоративного фонду. 2. Об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні союзи (об'єднання профспілок). 3. Фізичні особи, пов'язані родом їх професійної діяльності	Виключно фізичні особи, пов'язані родом їх професійної діяльності, визначеної у статутному фонді недержавного пенсійного фонду.

Джерело: сформовано автором на основі [10].

Також на основі зарубіжного досвіду здійснила класифікацію недержавних фондів Ю.В. Вітка. При цьому запропонована нею система відрізняється від моделі Р.А. Майданика, передбачає три критерії: згідно зі світовою практикою; за правовим титулом, на якому пенсійні активи належать чи не належать учасникам пенсійного фонду, за правовою формою [6].

Також у науковій доктрині нашої держави існують інші підходи до класифікації недержавних пенсійних фондів, які, на нашу думку, також є не дуже вдалимими. Так, В.В. Корнєєв класифікує недержавні пенсійні фонди за двома ознаками: за організаційно-правовою формою та схемою організації діяльності. [20].

Найбільш масштабні моделі у своїх працях пропонують Н.А. Цікановська (виділяє дванадцять критеріїв) та Сокоринського Ю.В. (виділяє п'ятнадцять критеріїв). Дані моделі представлені в Додатку А в таблиці А.1.

У процесі аналізу вітчизняної правової та економічної доктрини, а також положень Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV [34] ми притримуємося детальної класифікації науковця Шимка Я.Р., який у своїй праці виокремив 15 видів класифікації НПФ (Додаток Б, табл.Б.1).

Отже, проаналізувавши класифікаційні моделі типів недержавних пенсійних фондів у працях вітчизняних науковців, зробимо такі висновки:

1) значною проблемою вітчизняних праць, присвячених питанню видів недержавних пенсійних фондів, є те, що автори не розмежовують недержавні пенсійні фонди та інші суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення. Відповідно, більшість критеріїв їх розподілу взагалі не відносяться до недержавних пенсійних фондів, хоча можуть бути поширені на такі суб'єкти, як банківські установи та страхові організації;

2) деякі з виділених критеріїв є доцільними, але в будь-якому випадку їх доцільніше переглядати в контексті норм Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV.

Ми повністю погоджуємося з твердженням науковців щодо економічної природи НПФ, а саме, виступаючи як неприбуткові установи, вони займають проміжне положення між приватними інвестиційними компаніями, діяльність яких спрямована на отримання максимального прибутку, але, водночас, неминуче пов'язані з фінансовими ризиками та державними накопичувальними пенсійними фондами, діяльність яких спрямована переважно на вирішення

соціальних проблем. Така особливість зазвичай знижує маневреність останніх на фінансових ринках і призводить до неповного використання можливостей збільшення накопичених коштів майбутніх пенсіонерів. Отже, з огляду на викладене, особливий статус НПФ вигідно відрізняє їх від інвестиційних компаній більш високою фінансовою надійністю, а від державних пенсійних структур – можливістю використання сприятливих ринкових умов для отримання додаткового інвестиційного доходу для інвестованих пенсійних коштів.

1.2. Функціональне призначення та місце недержавних пенсійних фондів у структурі пенсійної системи

Сьогодні практично в усіх економічно розвинутих країнах діє багаторівнева система пенсійного забезпечення, яка включає солідарну систему, обов'язкове накопичення та добровільне формування пенсійних фондів. Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачено, що в державі має функціонувати трирівнева система пенсійного страхування, яка включає відповідно солідарну та накопичувальну системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а також систему недержавного пенсійного страхування. державне пенсійне страхування (рис.1.2) [33].

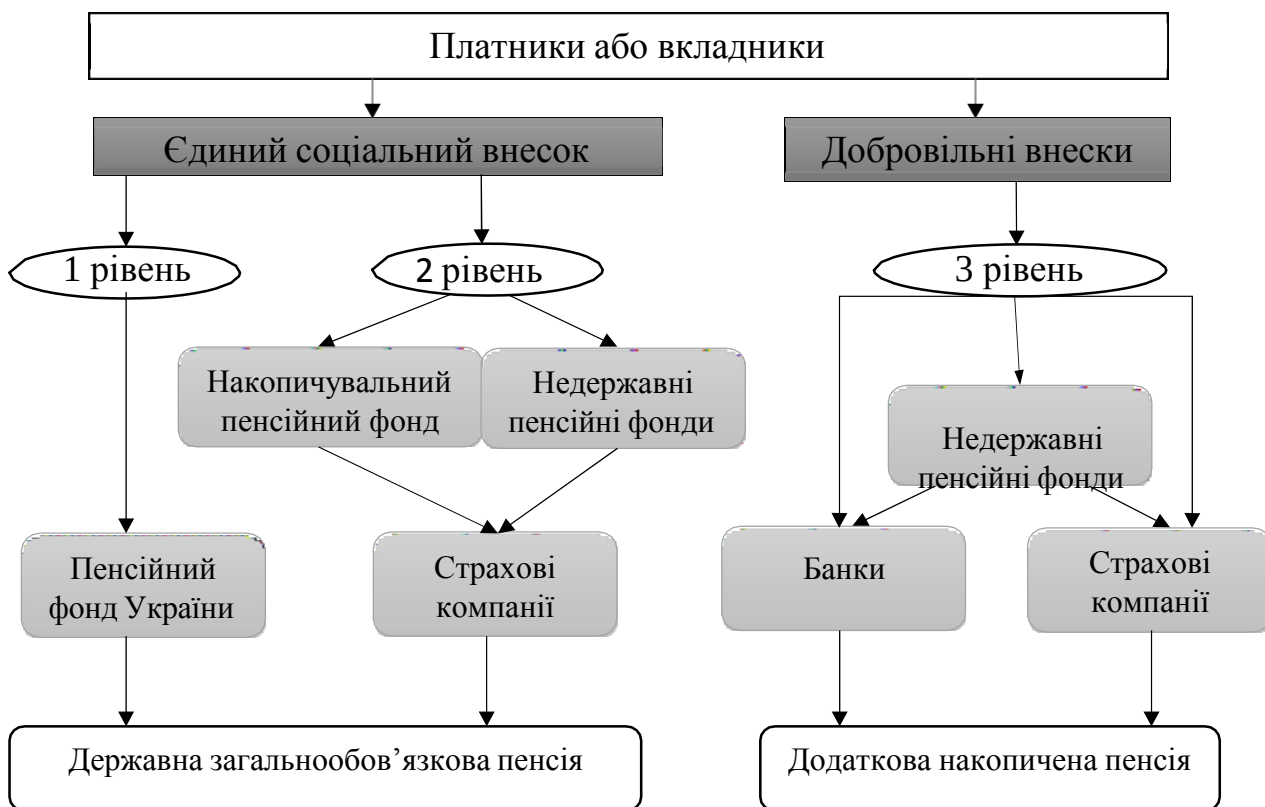

Рис. 1.2 Структура елементів системи пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: складено автором на основі даних [15,29]

В сучасних умовах потенціал розвитку НПФ у фінансовому контексті, на жаль, реалізований не повністю. Насамперед, це пов'язано з відсутністю чіткого розуміння функціонального призначення та місця НПФ у системі пенсійного забезпечення. З огляду на вищевикладене, розглянемо більш детально економічний зміст таких понять, як «пенсійна система», структура пенсійної системи, «недержавна пенсійна система» та з'ясуємо місце та функціональне призначення НПФ у системі пенсійного забезпечення. пенсійна система.

С. М. Прилипко [32, с. 46], цілком слушно розглядає пенсійну систему як сукупність певних відносин. Л. Стожок визначає пенсійну систему як складний організм, що поєднує економічні, соціальні та правові інститути, покликані задовольняти інтереси різних верств населення [45]. Це визначення досить узагальнене, але воно не прояснює, які саме інтереси можна задовольнити за рахунок використання цього складного «організму» і яка група населення може ним користуватися. М.Б. Ріппа трактує поняття «пенсійна система» як систему,

що є складним комплексом інститутів, відносин та механізмів, за допомогою яких здійснюється формування пенсійних фондів і створюються умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення [38]. На нашу думку, ця дефініція є трохи спрощеною щодо непрацездатного населення.

На нашу думку, підходи науковців до тлумачення сутності визначення пенсійної системи є певною мірою обмеженими та нечіткими, а також не враховують багатозначність та багатофункціональність пенсійної системи, тому, узагальнюючи наведені вище підходи, ми дотримуватимемося такого визначення пенсійної системи як комплексного механізму, який визначається економічними, соціальними, демографічними, культурними, історичними, соціальними, організаційними та політичними чинниками, що пов'язує між собою суб'єкти пенсійного забезпечення, а саме державні установи, органи, організації та громадян, які мають право на державну матеріальну підтримку у зв'язку з досягненням встановленого законом віку, настанням інвалідності, втратою годувальника та з інших причин, визначених законом.

На нашу думку, *пенсійна система – це багатоелементна система, яка складається з базової складової, що надає гарантію на отримання базового рівня доходів, незважаючи на рівень доходу або стаж роботи: з організацій державного та недержавного типів для накопичення фінансових ресурсів для зменшення навантаження на державний бюджет; з добровільних різних інвестиційних схем (індивідуальні внески працівника та роботодавця з встановленим розміром виплат або внесків), які характеризуються великим ступенем гнучкості і здійснюються дискреційно; з неформально-сімейного («між поколіннями») джерела фінансової та нефінансової допомоги людям похилого віку, включаючи забезпечення житлом і доступ до послуг охорони здоров'я.*

У світі є три види пенсійних систем: ті, які залежать від участі держави, і ті, які діють за принципом накопичення, та змішані. У додатку В таблиці В.1. наведено детальну характеристику цих видів пенсійних систем.

На рис. 1.2 ми бачимо трирівневу структуру пенсійної системи України, але працюють на сьогоднішній день тільки перший та третій рівні. Рівень розвитку третього рівня пенсійної системи в Україні є незначним і не має популярності та довіри серед населення України. Другий рівень планувався до впровадження з 2012 року, але не запрацював через брак фінансових ресурсів та сформованої законодавчої бази. У 2019 році подано законопроект про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення. Передбачалося, що закон набуде чинності у 2021 році, але в Україні немає необхідної інфраструктури та ресурсів для ефективного функціонування другого рівня пенсійної системи.

У науковому колі ведуться обговорення законопроектів у сфері пенсійного забезпечення, за результатами яких пенсійну систему, що складається із згаданих вище другого та третього рівнів, називають накопичувальною [47, с. 119].

У продовження розпочатої вище дискусії наведемо визначення поняття «система недержавного пенсійного забезпечення» відповідно до однойменного законодавчого акту. Так, у ньому система недержавного пенсійного забезпечення визначена як складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на добровільній участі фізичних та юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання пенсії. виплати її учасниками додаткових виплат на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [34].

Недержавне пенсійне забезпечення вирізняється з-поміж інших видів пенсійного забезпечення своїми особливостями, які розкривають його специфіку. Ю. Сокоринський виділяє особливості недержавного пенсійного забезпечення, які подані у Додатку Г, таблиця Г.1.

Як обґрунтовують у науковому колі, разом із загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням, недержавне пенсійне забезпечення є соціально значущим і стратегічно необхідним, оскільки добровільна недержавна система пенсійних накопичень: по-перше, є джерелом додаткових

пенсійних виплат для населення; ; по-друге, здатна мінімізувати негативний вплив демографічних ризиків, а також ризиків, пов'язаних із погіршенням загальноекономічної ситуації в країні; по-третє, є необхідною умовою збереження гідного рівня життя після досягнення пенсійного віку; по-четверте, виступає джерелом довгострокових інвестицій, необхідних для економічного розвитку країни [7, с. 383].

З рисунку 1.2. видно, що недержавні пенсійні фонди є частиною як другого, загальнообов'язкового, так і третього, рівнів. Відразу варто також зазначити, що НПФ справді інвестують значну частину своїх коштів у банківські та страхові інструменти, однак згідно з українським законодавством перелік інвестиційних можливостей, дозволених пенсійним фондам, є ширшим і додатково включає певні види цінних паперів та облігацій , а також нерухомість.

З одного боку, недержавні пенсійні фонди як частина другого рівня системи, а саме системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, виконують функції акумулювання коштів застрахованих осіб. З іншого боку, як складова третього рівня фонди обслуговують інвесторів, які вкладають власні кошти на добровільних засадах. Проте наразі в Україні фактично діють лише перший та третій рівні пенсійної системи.

Детальніше дослідимо особливості функціонування НПФ, основна діяльність яких полягає у наданні послуг з накопичувального пенсійного забезпечення. Враховуючи те, що функції НПФ відображають особливий, специфічний характер здійснення його діяльності, зафіксований у вигляді сукупності виконаних зобов'язань, економісти виокремлюють широкий спектр функцій, які виконує НПФ. Серед них найчастіше відзначають соціальну, ощадну та інвестиційну функції.

У табл. 1.2 наведено функції державного та недержавного пенсійного фондів.

Таблиця 1.2

Функції державного та недержавного пенсійного фондів

<i>Державний пенсійний фонд</i>	<i>Недержавний пенсійний фонд</i>
Здійснення управління системою загального обов'язкового державного пенсійного забезпечення	Забезпеченні повсякденних фінансових та адміністративних операцій пенсійного плану вкладника
Збір та облік пенсійних внесків	Запровадження відповідних засобів з метою захисту, збереження та збільшення активів фонду
Призначення пенсій	Розробка інвестиційної політики
Підготовка документів щодо пенсійних виплат	Інвестування коштів у цінні папери, облігації та інше
Забезпечення фінансування та виплата пенсій та інших соціальних виплат	Регулярний перегляд інвестиційної політики
Формування заходів та реформування державної політики у сфері пенсійного забезпечення	Декларування вартості чистих активів та періодична звітність про свою операційну діяльність
	Виплата пенсій (одноразові виплати або виплати за визначеним терміном)

Джерело: складено автором на основі [49].

З таблиці 1.2 можна зробити висновок, що пенсійні фонди державного та недержавного типу схожі за функціями збору пенсійних внесків та виплати пенсії, але відрізняються способом управління зібраними внесками.

Єдиним органом управління Пенсійного фонду є рада пенсійного фонду. Пенсійний фонд не відповідає за зобов'язаннями держави, а держава не відповідає за зобов'язаннями пенсійного фонду, про що вказується в кожному пенсійному контракті. Учасником НПФ може бути будь-яка фізична особа, як громадянин України, так і іноземець чи особа без громадянства. Пенсійні накопичення можна здійснювати лише в національній валюті. Закон зобов'язує здійснювати відрахування в недержавні пенсійні фонди тільки в гривнях. Але НПФ, у свою чергу, можуть інвестувати в валютні фінансові інструменти, такі як валютні депозити та валютні облігації. Таким чином фонди можуть захистити заощадження клієнтів від знецінення [9].

Наведені багатоаспектні підходи економістів до трактування функціональної ролі НПФ свідчать про те, що НПФ є багатофункціональними інститутами. На нашу думку, слід розрізняти загальні та специфічні функції НПФ різних видів.

Ми також поділяємо думку вченого Я. Шимка, щодо визначень функцій НПФ, у роботі якого було розроблено науковий погляд на

багатофункціональність НПФ за рахунок розмежування прямих (забезпечувальних, перерозподільчих, накопичувальних, інвестиційних, захисних) та опосередкованих (стимулюючих, стабілізуючих) , суспільно-політичні) функції. На відміну від інших, цей підхід передбачає виділення специфічних функцій індивідуальних НПФ: мотиваційної – у корпоративних НПФ, мобільної – у професійних НПФ, вирівнюючої – у територіальних НПФ. Це дозволить оцінити рівень реалізації функціонального призначення фондів у сучасних соціально-економічних умовах та вжити заходів щодо його покращення.

Підсумовуючи вищесказане, можна сказати, що функціональне призначення НПФ є багатогранним: фонди сприяють підтримці рівня доходів пенсіонерів, збільшенню частки заощаджень у національному доході, формують потужний позабюджетний інвестиційний потік у національну економіку. В сучасних умовах ефективне функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення вважається одним із національних соціально-економічних пріоритетів. Це пояснюється тим, що, по-перше, через систему недержавного пенсійного забезпечення вирішуються соціальні проблеми шляхом формування додаткової пенсійної виплати поряд з державною пенсією, а по-друге, завдяки діяльності недержавних пенсійних фондів як інституційних інвесторів, забезпечується розвиток економіки країни.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ У ПЕНСІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз розвитку недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі.

В умовах постійного зростання дефіциту у фінансуванні пенсійних виплат та реальної загрози неспроможності держави гарантувати пенсійне

забезпечення, роль недержавної пенсійної системи дедалі більше зростає. Попри війну в Україні фінансова система працює стабільно, вкладники недержавних пенсійних фондів довіряють Україні та продовжують накопичувати пенсію у вітчизняних НПФ. Учасники недержавних пенсійних фондів не піддаються паніці та отримують свою додаткову пенсію своєчасно та без затримок.

Для того, щоб оцінити сучасний стан недержавного пенсійного забезпечення України, визначити проблеми та перспективи їх функціонування та успішного управління необхідно проаналізувати динаміку загальних показників, що характеризують НПФ.

Розпочнемо із аналізу кількості НПФ, які функціонують впродовж останніх декількох років і з якою динамікою змінювався цей показник. Так, як свідчать статистичні дані на рисунку 2.1, за період 2016 - 2021 рр. кількість недержавних пенсійних фондів майже не змінювалася, за виключенням 2016 - 2017 рр., коли даний показник різко знизився на 30 одиниць. За нашими розрахунками, впродовж досліджуваного періоду кількість недержавних пенсійних фондів зменшилася на 31 од., тобто з 94 до 63, що зумовлено найперше еластичністю до наслідків фінансово-економічної кризи та до рівнів соціально-економічного розвитку в країні. Відносне від'ємне відхилення цього показника становить 32%. Станом на 30.09.2021 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 63 недержавні пенсійні фонди та 19 адміністраторів НПФ.

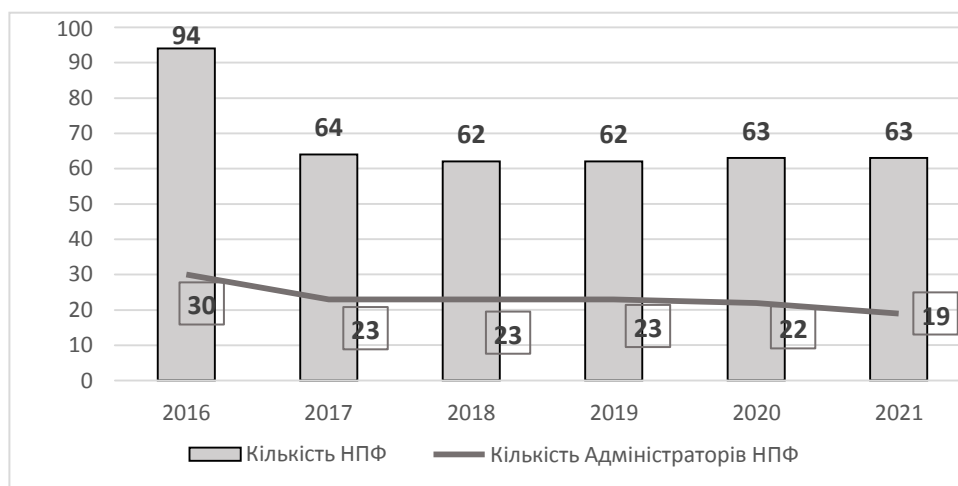

Рис.2.1. Динаміка кількості НПФ та адміністраторів недержавних пенсійних фондів упродовж 2016-2021 рр.

Джерело: складено автором на основі [28]

Аналогічна ситуація спостерігається і у динаміці кількості адміністраторів НПФ: з 2016 р. по 2021 р. їх кількість зменшилась приблизно на 36,7%. Таке скорочення безпосередньо пов'язане зі зменшенням числа НПФ. Також можемо спостерігати поступове укрупнення, як стосовно кількості осіб, що управляють фондом та його активами (1 адміністратор фактично управляє 3 фондами), так і активів фондів (на сьогодні в середньому на 1 НПФ припадає більше 60 млн. грн.) рис.2.2. Попри зменшення кількості НПФ присутня тенденція збільшення учасників та вкладників.

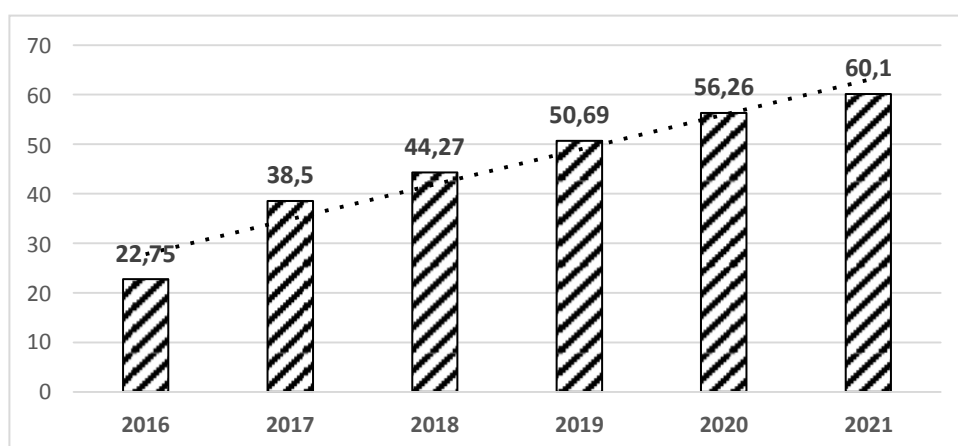

Рис. 2.2. Динаміка вартості активів, що припадають на 1 НПФ в 2016-2021 роках, млн. грн.

Джерело: побудовано на основі [28]

Аналізуючи географічне розміщення, згідно з даними, наданими адміністраторами, недержавні пенсійні фонди зареєстровано у 9 регіонах України. Найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Києві – 40, або 69,0% від загальної кількості діючих НПФ (Додаток Д). Більше половини областей на сьогодні не охоплено взагалі, там функціонують лише філії. Незважаючи на те, що інформація про недержавне пенсійне забезпечення розповсюджується через Інтернет мережу, кожен НПФ має власний інтернет- сайт, проте прямої роботи з населенням не проводиться, як результат, лише невелика частка бажаючих проінформовані про діяльність фондів та вкладають власні кошти до НПФ. Інші області є відкритими для даного виду пенсійного забезпечення, а перспективи їх розвитку є очевидними.

Аналіз діяльності ринку недержавного пенсійного забезпечення за 2021 рік проведено на підставі поданих звітних даних станом на 30.09.2021, так як річної інформації офіційно регулятором не опубліковано.

Кількість вкладників станом на 30.09.2021 збільшилася порівняно з 2016 роком більше на 6,67 % (55,7 тис. вкладників). Слід відмітити, що за майже 10 років функціонування системи НПЗ, кількість осіб, що користувалися послугами недержавних пенсійних фондів зростає більш ніж в 6 разів. Позитивні тенденції щодо зростання зберігалися практично впродовж всього періоду діяльності системи .

В цілому ж за аналізований період показник кількості учасників НПФ коливався в межах 834-890 тис. осіб. Розглянувши кількість учасників що отримали або отримують пенсійні виплати можемо спостерігати що показник коливається в межах 78,8 – 89,0 що свідчить про низькі темпи розвитку даного сегменту ринку фінансових послуг (рис. 2.3).

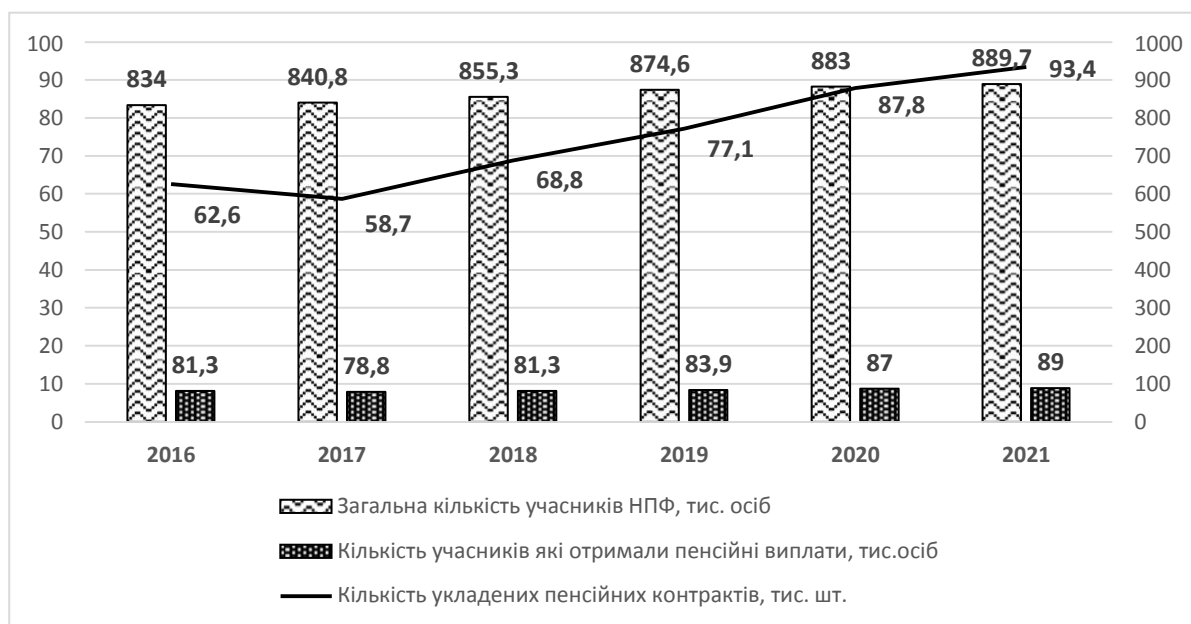

Рис. 2.3. Динаміка кількості учасників НПФ та укладених пенсійних контрактів упродовж періоду 2016-2021 рр., тис.

Джерело: побудовано на основі [28]

Проаналізувавши динаміку кількості укладених пенсійних контрактів протягом 2016-2021 рр. даний показник має тенденцію до зростання, але у 2017 році приріст показника змінився його зниженням до 58,7 тис. контрактів, проте в період 2018-2021 рр. можемо знову прослідкувати тенденцію до стрімкого підвищення до 93,4 у 2021 році, що позитивно характеризує даний аспект розвитку НПФ [19].

Потенціал ринку накопичувального пенсійного страхування в Україні є значно вищим, ніж фактичне охоплення ринку на нинішньому етапі. Учасниками недержавних пенсійних фондів у 2021 році було лише 5,03% економічно активного населення або 2% загальної кількості населення України. У розрізі вікових груп найбільша частка учасників НПФ серед економічно активного населення припадає на осіб у віці від 25 до 49 років та від 50 до 59 років – 2,88% та 1,30% відповідно (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Розподіл учасників НПФ за віковими групами у 2021 році

Вікова група населення	Чисельність населення, що є учасниками НПФ, тис. осіб	Питома вага вікової групи населення серед учасників НПФ, %	Частка населення, що є учасниками НПФ, від загальної кількості економічно активного населення, %	Частка населення, що є учасниками НПФ, від загальної кількості населення, %
До 24 років	5,8	0,7	0,04	0,04
Від 25 до 49 років	477,2	53,6	2,88	2,88
Від 50 до 59 років	224,2	25,2	1,30	1,30
Більше 60 років	182,5	20,5	0,81	0,81

Джерело: побудовано автором на основі статистичних даних НКЦПФР [28]

Виходячи з даних таблиці 2.1, можна зробити висновок про недостатнє охоплення економічно активного населення працездатного віку послугами недержавного пенсійного забезпечення, що реалізуються через НПФ.

Проаналізувавши детально кількісні аспекти діяльності НПФ, необхідно звернути увагу на якісний вираз показників розвитку системи, проаналізувати їх фінансові потоки. Вивчаючи вхідні та вихідні фінансові потоки фондів, слід розглянути в динаміці загальну суму пенсійних внесків та пенсійних виплат, які на практиці є основним джерелом збільшення та зменшення загальної вартості пенсійних активів.

Проаналізувавши динаміку основних показників системи недержавного пенсійного забезпечення, загальна вартість активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, станом на 2021 становила 3788,6 млн. грн., що на 6,3%, або на 224,9 млн. грн. більше в порівнянні з 2020 року та на 77,1%, або на 1649,9 млн. грн. більше в порівнянні з 2016 року, що свідчить про збільшення споживчого попиту у сфері недержавного пенсійного забезпечення.

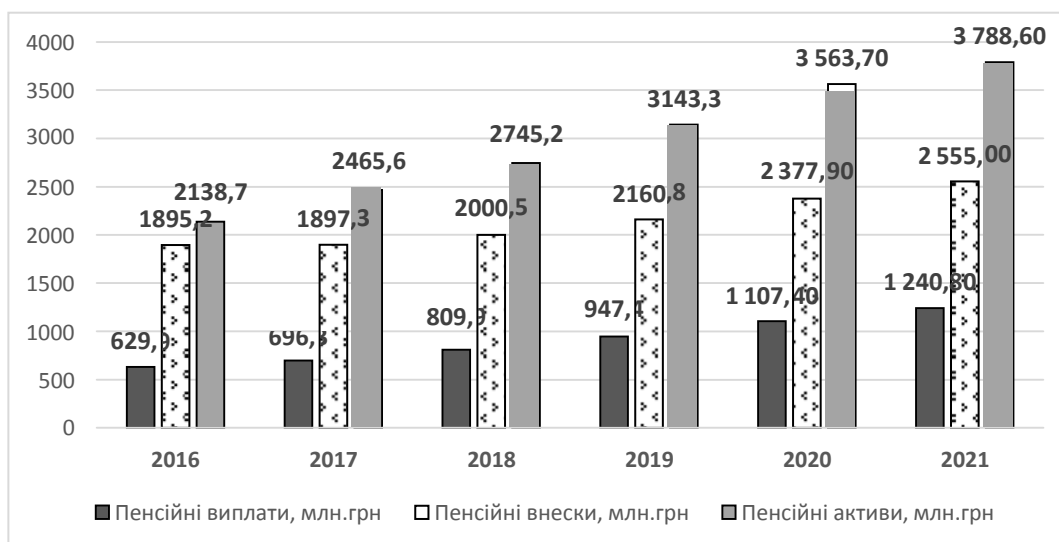

Рисунок 2.4. Динаміка основних показників системи недержавного пенсійного забезпечення за 2016-2021 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано на основі [28]

Розглянувши динаміку пенсійних виплат, що проілюстрована на рис 2.5., слід зауважити, що загалом має місце позитивна тенденція до зростання обсягів упродовж усього аналізуючого періоду.

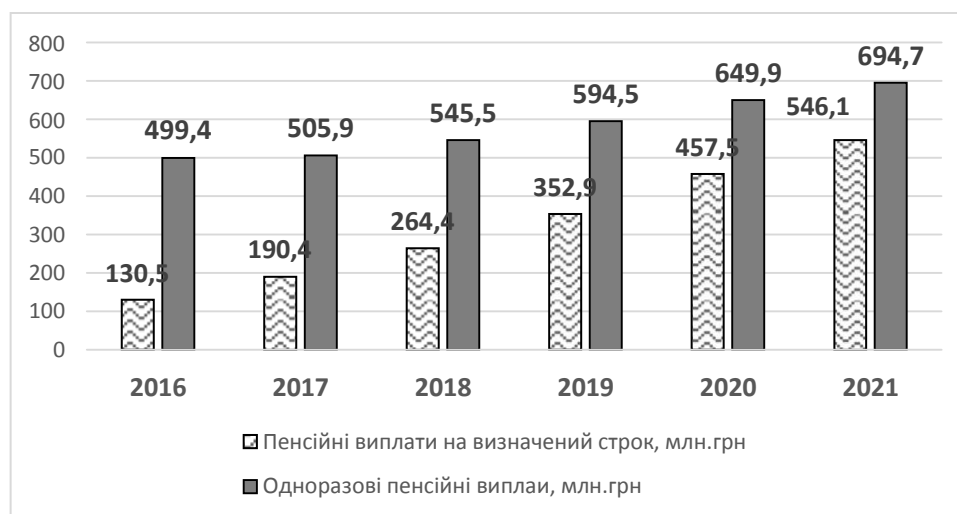

Рисунок 2.5. Динаміка пенсійних виплат за 2016-2021 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано на основі [28]

Одноразові та на визначений строк пенсійні виплати в 2021 році становили 1 240,8 млн. грн., що на 16,0% більше в ніж в 2020 року, при цьому одноразові виплати зросли на 6,8%, пенсійні виплати на визначений строк – на 19,3%. Варто зазначити, що сукупно недержавними пенсійними фондами в 2021 році було здійснено пенсійних виплат (одноразових та на визначений

строк) 89,0 тисячі учасників, тобто 10,0% від загальної кількості учасників, які отримали/ отримують пенсійні виплати.

Щодо аналізу пенсійних активів, слід відмітити, що близько 90% всіх активів зосереджені у 12 достатньо великих недержавних пенсійних фондах (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Чиста вартість активів найбільших недержавних пенсійних фондів станом на 31.12.2021

№ з/п	Недержавний пенсійний фонд	Чиста вартість активів, млн. грн	Питома вага, %
1	КНПФ Національного банку України	1602,02	45,00
2	НТ «НКПФ ВАТ «Укресімбанк»	320,14	8,98
3	ВНПФ «ОТП Пенсія»	245,25	6,87
4	ВНПФ «ПриватФонд»	234,01	6,56
5	ВНПФ «Емерит-Україна»	206,03	5,78
6	ВНПФ «Фармацевтичний»	165,09	4,64
7	ВНПФ «Династія »	96,12	2,70
8	ПНПФ «Енергетиків України »	93,84	2,64
9	ВНПФ «BCI»	78,92	2,22
10	ВНПФ «Україна »	58,81	1,66
11	ПНПФ « Магістраль »	53,18	1,49
12	ВНПФ «Золота осінь»	51,97	1,46
Всього		4808,7	90
Загальна вартість активів НПФ		3 563,7	

Джерело: складено автором на основі [1]

Найбільшим за обсягом активів (чиста вартість активів) є корпоративний недержавний пенсійний фонд «Національного банку України». На нього припадає близько 45 % всіх активів. На НТ «НКПФ ВАТ «Укресімбанк» припадає близько 9% вартості активів. На третій позиції знаходиться ВНПФ «ОТП Пенсія» – 6,87% від загальної вартості активів [1]. Наступною, не менш важливою складовою вхідного фінансового потоку, є прибуток від інвестування активів НПФ (рис 2.5). В цілому по системі недержавного пенсійного забезпечення щорічно спостерігається позитивне значення даного показника. Проте в динаміці даний показник характеризується значною волатильністю,

особливо в періоди економічної та політичної нестабільності в країні, коли всі показники економічного розвитку показують негативні тенденції.

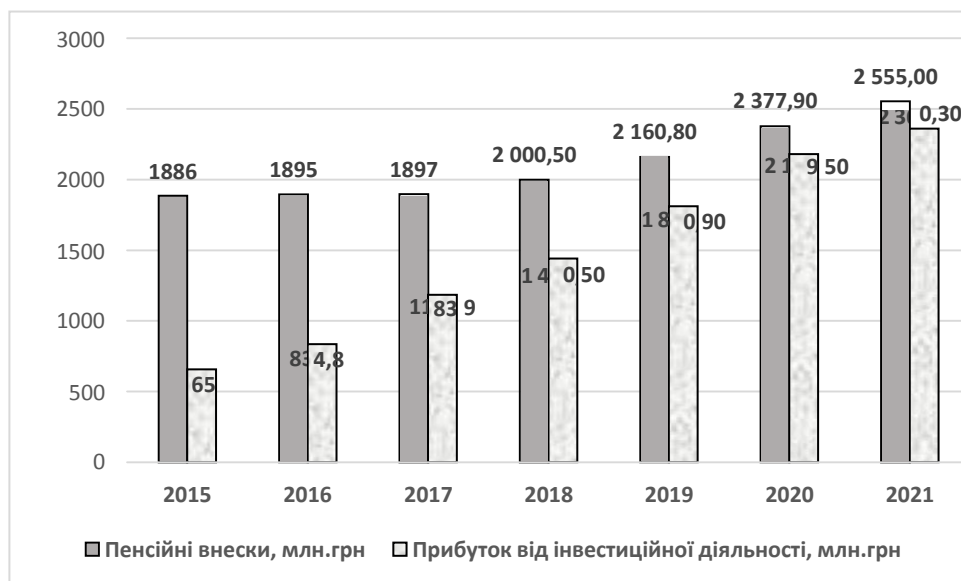

Рис. 2.5. Динаміка пенсійних внесків та прибутку від інвестиційної діяльності в 2015-2021 р. млн. грн.

Джерело: складено автором [28]

Така динаміка свідчить не тільки про кризові прояви в економіці, а і про недостатньо ефективне управління фінансовими потоками недержавних пенсійних фондів, низьку дохідність інвестиційної діяльності, невчасне реагування компаній, які управляють активами, на негативні прогнози економічного розвитку.

Складовими вихідного фінансового потоку є витрати на обслуговування фонду та пенсійні виплати (рис 2.6).

Враховуючи обсяги видатків фонду на послуги, які відшкодовуються за рахунок пенсійних активів (рис. 2.6), слід зазначити, що цей показник з кожним роком зростає. Це пов'язано з методикою розрахунку максимального розміру тарифу (максимальний відсоток встановлюється виходячи з вартості активів, що знаходяться в управлінні фонду, і не залежить від ефективності інвестиційної діяльності).

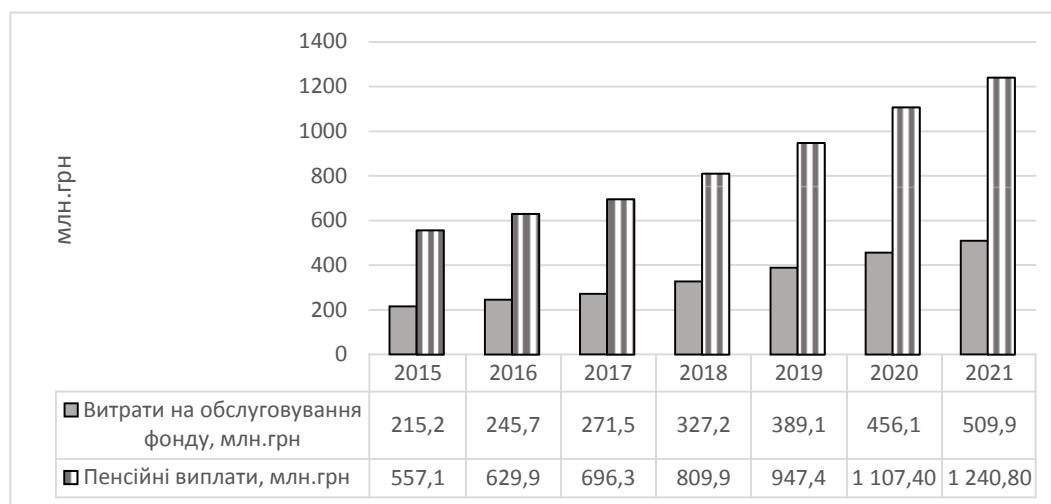

Рис. 2.6. Динаміка витрат на обслуговування фонду та пенсійних виплат у 2015-2021 р., млн. грн.

Джерело: побудовано автором на основі статистичних даних [28]

Як видно з рисунка, протягом аналізованого періоду відсоток витрат на обслуговування діяльності недержавних пенсійних фондів знаходиться в межах нормативних норм. Відповідно до наказу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 04.12.2012 № 2541, цей показник не повинен перевищувати 7% річної вартості активів НПФ. У динаміці спостерігаємо незначне збільшення цього відсотка та його наближення до граничного значення.

Для того, щоб детальніше проаналізувати діяльність НПФ в Україні було обрано 3 відомих фонди: «ПриватФонд», «Династія», «ОТП Пенсія» (табл. 2.3). Як бачимо, у всіх них однакові умови при укладанні договору, однак різні характеристики діяльності. З проведеного дослідження можна зробити висновок, що ВПФ «ОТП Пенсія» має найбільшу кількість учасників, проте середньорічний рівень дохідності та сума пенсійних виплат вищі у ВПФ «ПриватФонді», що зумовлено більшим терміном перебування фонду на вітчизняному ринку. Також слід зауважити, що у досліджених НПФ зрозумілий, креативний та інформативний інтерфейс сайтів, який спрощує процедуру пошуку інформації.

Таблиця 2.3

Порівняльна характеристика відомих НПФ України

Назва НПФ	«ПриватФонд»	«Династія»	«ОТП Пенсія»
Основні характеристики діяльності та умови договору			
Чиста вартість активів	303 млн грн	128 млн грн	353 млн грн
Кількість учасників	51 тис.	41 тис.	63 тис.
Період діяльності на українському ринку	17 р.	9 р.	13 р.
Загальна сума пенсійних виплат	36 млн грн	4 млн грн	27 млн грн
Середньорічна дохідність	9,7 %	7,9 %	7,5 %
Можливість вкладника самостійно обирати свій пенсійний вік	Так, але не менший, ніж встановлений законодавством (не менше 50 років)		
Термін вкладення коштів в НПФ	Не менше 10 років		
Види виплат при настанні пенсійного віку	На визначений строк та одноразовою виплатою. Особливості виплати на визначений термін: - може виплачуватися щомісячно, щоквартально, кожних пів року, раз на рік; - проводиться не раніше 2-х місяців після отримання адміністратором заяви учасника про визначення пенсійного віку. Одноразова виплата може здійснюватися за таких умов: - документарного підтвердження критичного стану здоров'я (онкологічні захворювання, інсульт, інвалідність); - виїзд учасника на постійне місце проживання за межі України; - якщо щомісячна сума виплат менша 50% місячного прожиткового мінімуму.		
Можливість успадкування пенсійних виплат	Так		

Джерело: побудовано авторами на основі даних [4,5,27]

Разом із тим, варто зазначити, що сума майбутньої недержавної пенсії великою мірою залежить від тривалості накопичень, суми щомісячних внесків, рівня дохідності активів НПФ, рівня інфляції та тривалості пенсійних виплат. Розрахунок оптимальної пенсії з врахуванням оптимального терміну та суми вкладу в недержавні пенсійні фонди подано в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Розрахунок майбутньої пенсії при вкладанні коштів у НПФ України

Показники	«ПриватФонд»			«Династія»			«ОТП Пенсія»		
Період накопичення, років	10	20	30	10	20	30	10	20	30
Щомісячний внесок, грн	1000								
Річна дохідність (станом на початок 2022 р.)	9,7 %			7,9 %			7,5 %		
Тривалість пенсійних внесків, років	20								
Середній розмір місячної пенсії, грн	2 658	9 552	27 433	1 896	6 104	15 444	1 590	5 046	12 491

Джерело: побудовано авторами на основі пенсійного калькулятора НПФ

Таким чином, найперспективнішим є варіант вкладення коштів у ВПФ «ПриватФонд». Отриманий результат є наслідком найвищого рівня дохідності у порівнянні з іншими фондами. Варто зазначити, що в майбутньому дохідність активів НПФ може змінитися внаслідок макро- та мікрочинників, тому точно визначити розмір майбутньої пенсії неможливо. Також на основі отриманих розрахунків можна зробити висновок, що найприбутковіше вкладати кошти мінімум на 20 років, адже десятирічні вклади супроводжуються низьким розміром недержавної пенсії, яка не зможе задовольнити навіть найнеобхідніші потреби.

Наразі в Україні існує значна кількість перепон на шляху до повноцінного функціонування НПФ. Саме тому, доцільним буде розглянути їх у розрізі внутрішніх та зовнішніх проблем. До найважливіших зовнішніх проблем можна віднести: нестабільну політичну та макроекономічну ситуацію в країні, що несе за собою зниження рівня доходів та добробуту населення, низький рівень довіри до фінансових установ, такого роду як НПФ, недостатня фінансова грамотність населення, а також недостатній розвиток фондового ринку,

неналежне нормативно-правове регулювання та інформаційне забезпечення діяльності фондів та військові дії. Як відомо, вирішення зовнішніх проблем потребує застосування комплексних заходів на державному рівні. Саме тому, важливим кроком є підтримка стабільності роботи третього рівня накопичувальної системи, що не є можливим без забезпечення стабільності пенсійної системи загалом. До внутрішніх проблем першочергово слід віднести недостатню кількість необхідних інструментів аналізу інвестування активів фондів, обмежену кількість кваліфікованих кадрів з управління активами фондів, а також компетентних працівників загалом.

Для вирішення такої кількості проблем необхідно розробити низку заходів щодо забезпечення ефективного функціонування мережі НПФ в Україні, які детальніше представимо в третьому розділі.

Провівши аналіз діяльності НПФ в Україні можна зробити висновок, що наразі система недержавного пенсійного забезпечення в нашій державі знаходиться на стадії поступового впровадження та користується невеликою популярністю серед населення. Насамперед це спричинено недовірою громадян до подібних фінансових установ, низьким рівнем захисту від потенційних ризиків, невеликою кількістю фінансових інструментів та недостатньо розвиненим інформаційним забезпеченням. Разом із тим, посилюють ці проблеми військові дії на території нашої держави. Саме тому, необхідно розробити та впровадити програму комплексних заходів для розвитку НПЗ в Україні.

2.2. Оцінка ефективності виконання інвестиційної функції вітчизняними НПФ

За кризових умов сьогодення, спричинених пандемією, постає проблема мобілізації додаткових фінансових ресурсів. Одним із найголовніших способів залучення грошових коштів населення є інвестування. Вихід з економічної кризи та подальший сталий розвиток національної економіки неможливий без

забезпечення ефективного функціонування інвестиційного ринку України. Закордонний досвід свідчить про те, що саме недержавні пенсійні фонди провадять активну інвестиційну політику на ринку, тим самим не тільки забезпечують соціальний захист населення, шляхом виплат додаткових пенсій вкладникам, а ще й активізують роботу фондового ринку.

Інвестиційну діяльність НПФ проводить за рахунок активів вкладників, які фонд отримує у формі пенсійних внесків, і далі вже збільшує вартість цих активів на користь вкладника, шляхом інвестування вкладених коштів у фінансові інструменти різного виду. Отже, від ефективності проведення інвестиційної політики НПФ залежить рівень прибутку від їх здійснення, а отже, і розмір пенсії, яку вкладник отримає.

Під інвестиційною політикою НПФ слід розуміти професійну діяльність, яку провадять інститути системи НПЗ з управління фінансовими активами для того, щоб забезпечити виконання взятих на себе фінансових зобов'язань перед вкладниками в межах чинного законодавства. Головною метою здійснення інвестиційної діяльності є збільшення вартості активів вкладників шляхом формування довгострокового інвестиційного портфелю, який забезпечує фонду виконання взятих на себе фінансових зобов'язань перед учасниками. Чинним законодавством визначені головні вимоги до управління активами учасників НПФ (Додаток К, табл. К.1).

НПФ у ході ведення інвестиційної політики мають право на укладання договорів із фінансовими інституціями, що в подальшому розміщують активи пенсійних фондів у різноманітні фінансові інструменти. Головним суб'єктом, що провадить інвестиційну політику НПФ, є компанії з управління активами. Діяльність таких компаній спрямована на зменшення ступеня ризиковості інвестиційної діяльності шляхом формування надійного інвестиційного портфеля. Щоб оцінити місце та роль НПФ на інвестиційному ринку України, слід проаналізувати динаміку зміни активів компаній з управління активами в розрізі найбільших фінансових установ (рис. 2.7).

Рис.2.7. Динаміка зміни активів фінансових компаній в управлінні КУА у 2016–2021 рр., млн грн.

Джерело: побудовано на основі [15].

Аналіз даних, що наведені на рис. 2.7 доводить, що загалом на ринку управління активами прослідковується позитивна тенденція, активи всіх установ зросли. Станом на кінець 2021 р. головними вкладниками активів, що знаходяться в розпорядженні КУА, є: інститути спільного інвестування, страхові компанії та недержавні пенсійні фонди. Станом на кінець 2021 р. найбільша кількість активів для інвестування була передана з інститутів спільного інвестування – 496 066 млн. грн, що більше на 71 343 млн. грн за попередній рік. Найменшу кількість активів на інвестиційну діяльність було передано зі страхових компаній – 187,5 млн. грн, що на 16, 5 млн. грн більше, ніж у 2020 р. Недержавні пенсійні фонди займають друге місце за питомою вагою активів у розпорядженні КУА, протягом проаналізованих років їхній обсяг зріс майже удвічі – на 1128 млн. грн. Отже, як бачимо, НПФ дійсно посідають важливе місце на інвестиційному ринку України, проте кількість грошових активів для інвестування в порівнянні з інститутами спільного інвестування досить невелика, що можна пояснити низкою чинників, серед яких низький рівень інформованості населення, щодо діяльності НПФ, низький рівень добробуту населення та інші.

Для того щоб визначити основні тенденції інвестиційної політики, яку провадять НПФ на інвестиційному ринку, необхідно дати оцінку структурі їх інвестиційного портфелю (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Динаміка структури інвестиційного портфелю НПФ
у 2016–2021 рр., млн грн**

Назва активу	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021
Державні цінні папери	875,8	1004,9	1263,5	1 443,5	1 686,2	1 752,5
Грошові кошти	884,2	1083,3	985,5	1 221,6	1 383,8	1 326,2
Облігації підприємств	200,8	202,4	298,6	236,7	192,5	368,7
Об'єкти нерухомості	86,0	62,6	47,3	86,8	90,0	116,1
Дебіторська заборгованість	26,2	41,8	48,3	66,1	39,8	46,6
Акції	16,2	14,3	47,5	45,7	50,4	56,4
Інші інвестиції	18,5	24,0	18,5	26,3	15,2	15,2
Облігації внутрішніх місцевих позик	22,3	24,0	26,2	11,6	94,8	96,6
Банківські метали	8,7	10,1	9,8	5,0	11,0	10,3
Всього:	2138,7	2465, 6	2745,2	3 143,3	3 563,7	3 788,6

Джерело: складено на основі [2,30,37].

Отже, аналіз табл. 2.6 показав, що головним джерелом інвестування НПФ залишаються державні цінні папери, що становлять майже 1/2 частину інвестиційного портфелю, за досліджуваний період їхня вартість зросла майже вдвічі – на 876,2 млн грн. Друге місце в структурі портфеля за обсягом вкладень посідають грошові кошти, їхній середній обсяг становив 928,6 млн грн. Облігації підприємств також займають значну частку інвестиційного портфелю НПФ, у 2021 році, їхня кількість зросла майже удвічі. Найменшу кількість активів НПФ вкладають у банківські метали та в інші активи, їхня загальна вартість у середньому становить 9,15 млн грн. Оцінка структури інвестиційного портфеля НПФ показала, що загальна вартість пенсійних активів зросла на 1649,9 млн грн, що загалом є позитивним явищем, недержавні пенсійні фонди проводять свою діяльність у межах чинного законодавства, усі

значення відповідають нормативним обмеженням, встановленим державою. Слід зазначити, що структура інвестиційного портфелю НПФ свідчить про те, що пенсійні фонди за здійснення інвестиційної діяльності дотримуються помірної інвестиційної стратегії (майже 40 % загальної вартості портфелю – грошові активи).

Одним із найголовніших показників, який характеризує ефективність ведення інвестиційної діяльності пенсійних фондів в Україні, є динаміка прибутку НПФ від інвестиційної діяльності (рис. 2.8).

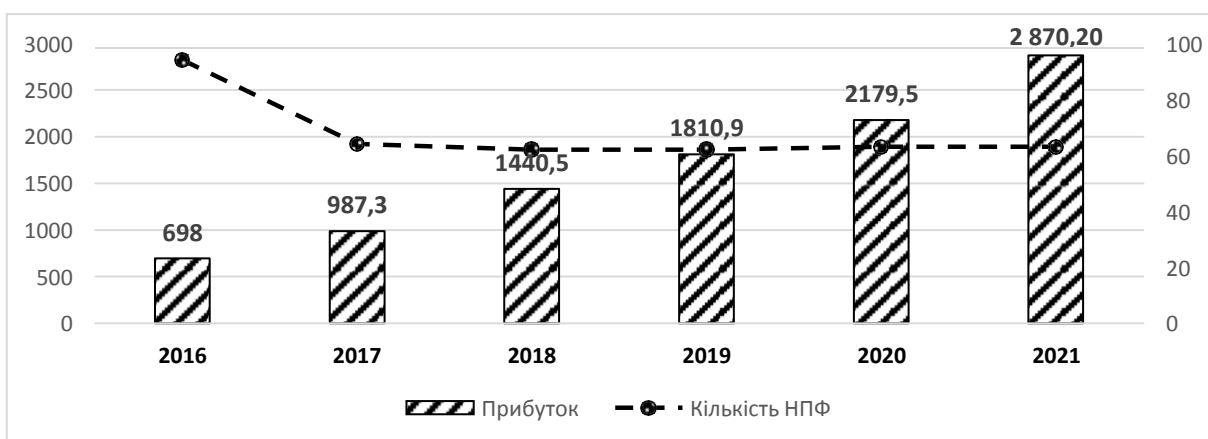

Рис. 2.8. Динаміка зміни прибутку НПФ від інвестиційної діяльності у 2016–2021 рр., млн грн

Джерело: побудовано на основі [15].

Аналіз даних на рис. 2.8 показав, що обсяг прибутку від інвестиційної діяльності збільшився на 1481,5 млн грн, а середній обсяг прибутку становив 1423,24 млн грн, що також можна пояснити збільшенням кількості діючих НПФ до 65. Найбільший приріст прибутку був зафіксований у 2018 році і становив 453,2 млн грн, хоча і кількість НПФ скоротилась до 62 установ. Слід зазначити, що загалом динаміка показників прибутку від інвестування має позитивний характер, проте під час здійснення інвестиційної політики НПФ стикаються з низкою проблем, зокрема низьким рівнем капіталізації фондів, інфляційні процеси в економіці, нерозвиненістю фінансового ринку України, обмеженістю фінансових інструментів для інвестування, через великі ризики та незахищеність інвестованих коштів на державному рівні.

Основними проблемами, з якими стикаються НПФ у здійсненні інвестиційної політики, є: 1) малі обсяги залучення фінансових ресурсів для інвестування; 2) низька активність щодо реалізації інноваційних проектів через венчурні фонди; 3) низький рівень фінансової довіри з боку потенційних учасників та інвесторів; 4) дефіцит привабливих інвестиційних інструментів; 5) призупинення пенсійної реформи в частині запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи та персоніфікованого обліку її учасників; 6) недостатня інформаційна прозорість діяльності НПФ [18, с. 59].

Отже, до основних проблем з якими стикаються НПФ у ході проведення інвестиційної діяльності в Україні загалом, слід віднести:

- 1) інфляційні процеси в економіці знижують вартість вкладених активів;
- 2) недосконалість нормативно-правового законодавства – відсутність можливості вкладення учасниками коштів в інших валютах;
- 3) низький рівень загально-економічних показників, що мають негативний вплив на рівень платоспроможності населення;
- 4) відсутність фінансової культури населення;
- 5) невеликий вибір захищених на рівні держави фінансових інструментів для інвестування НПФ;
- 6) неможливість керувати активами вкладниками самостійно, без участі КУА;
- 7) нерозвиненість фінансового ринку, через що існує вузький вибору фінансових інструментів для інвестування.

Проведений аналіз структури інвестиційного портфеля вітчизняних недержавних пенсійних фондів дав змогу встановити найбільш поширені пенсійні активи у 2016-2021 рр. Ними виявилися грошові кошти, розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках, цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, а також облігації вітчизняних підприємств-емітентів. Названі види пенсійних активів складала у середньому 85,4% інвестиційного портфеля недержавних пенсійних фондів України. Вітчизняні недержавні пенсійні фонди реалізують політику формування

портфеля з інвестиційних інструментів найнижчого рівня ризику, при цьому має виконуватися основна умова — це отримання інвестиційного доходу, який би не тільки забезпечив приріст пенсійних активів, а й захистив кошти від інфляційних ризиків. Характерно, що метою інвестування пенсійних активів є насамперед збереження пенсійних заощаджень громадян. Тому стратегія інвестування недержавних пенсійних фондів вважається більш консервативною, якщо порівнювати її з інвестиційною стратегією інших фінансових установ. Визначено, що НПФ посідають друге місце за питомою вагою активів на інвестиційному ринку України. До основних проблем, з якими стикаються пенсійні фонди під час проведення інвестиційної діяльності належить: відсутність фінансової культури громадян; низький рівень капіталізації установ; інфляційні процеси в економіці підривають довіру населення до НПФ; неможливість самостійно управляти фінансовими активами та інші. До основних способів активізації інвестиційної діяльності пенсійних фондів слід віднести: гармонізацію законодавства до міжнародних та європейських стандартів; проведення інформаційно-роз'яснювальних заходів у вигляді реклами, проведення безкоштовних лекцій на тему діяльності НПФ; надання прав НПФ на автономне управління фінансовими активами, розширення спектру фінансових інструментів, впровадженням так званих «пенсійних облігацій»; розробку та впровадження автоматизованих систем і додатків.

РОЗДІЛ 3.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ У ПЕНСІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Концепція трирівневої пенсійної системи була розроблена для України п'ятнадцять років тому. Відтоді і світ, і Україна суттєво змінилися. Уряду настав час серйозно проаналізувати та переглянути структуру діючої пенсійної системи. Щоб запобігти майбутній пенсійній кризі, громадяни України повинні зосередитися на формуванні пенсійних накопичень.

Зараз в Україні питання старіння населення стоїть надзвичайно гостро і є серйозною проблемою для всіх пенсійних систем світу. Частка людей пенсійного віку зростає, а народжуваність знижується. Все це призводить до зменшення внесків, які сплачує працююче населення, і ця тенденція зберігається і з року в рік набирає обертів. Якщо держава не вживає відповідних заходів у сфері недержавного пенсійного забезпечення щодо мотивації.

Основними проблемами, з якими стикаються недержавні пенсійні фонди в Україні при залученні необхідних для своєї діяльності фінансових ресурсів, є:

- низький ступінь довіри громадян країни до фінансових установ такого типу;
- територіальна неоднорідність функціонування фондів недержавного пенсійного страхування.

Для вирішення даних проблем необхідно вжити наступні заходи:

- 1) передбачити на законодавчому рівні додаткові гарантії для учасників недержавних пенсійних фондів для підвищення їх довіри;
- 2) встановити гарантійні платежі; цей фінансовий інструмент зараз набуває особливої актуальності, і, наприклад, на рівні солідарної системи він

виступає як виплата мінімальної пенсії населенню. На рівні недержавного пенсійного забезпечення цей інструмент ще не запроваджено, тобто такі гарантії відсутні. Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» визначено, що «держава не відповідає за зобов'язаннями недержавних пенсійних фондів» [34].

3) забезпечити державну підтримку створення недержавних пенсійних фондів для працівників бюджетних установ у різних регіонах країни, що дозволить збільшити кількість учасників фонду та, як наслідок, призведе до збільшення розміру пенсійних внесків.

4) запровадити пільгові схеми оподаткування, які є дієвим інструментом економічного стимулювання. Зараз в Україні сума сплачених внесків до пенсійного фонду вираховується з бази оподаткування. Якщо взяти до уваги досвід інших країн, то, наприклад, у Польщі розмір пенсійних виплат оподатковується лише прибутковим податком, а відрахування на соціальне страхування не здійснюються [54]. Загалом у більшості країн кошти оподатковуються на етапі їх інвестування, а при пенсійних виплатах використовується пільгове оподаткування.

Безумовним стимулом підвищення рівня капіталізації вітчизняних недержавних пенсійних фондів є використання пільгових схем оподаткування. Таким чином забезпечується розширення інвестиційних можливостей, зниження ступеня тінізації економіки, гарантування захисту учасників недержавних пенсійних фондів.

Підтримуємо думку дослідниці А. Свиридовської, що до нових способів активізації інвестиційної політики НПФ слід віднести:

1) ширше інформування про збільшення чисельності вкладників, обґрунтування відповідних переваг НПФ у пенсійній системі України;

2) поступове зменшення податкового навантаження щодо активів фондів, зокрема інвестованих в економіку України;

3) розширення діапазону інвестиційних вкладень через моніторинг об'єктів інвестування з підвищенням прибутковості інвестицій;

4) поліпшення інвестиційних обмежень шляхом удосконалення законодавства, що регулює цю діяльність;

5) забезпечення штатної чисельності працівників НПФ кваліфікованими фахівцями, зокрема фінансистами та юристами;

6) подальший розвиток ринку цінних паперів загалом, адже ліквідний, надійний і прозорий фондовий ринок має забезпечити створення сприятливих умов для розвитку НПФ» [40, с. 155].

Для підвищення ефективності інвестиційної діяльності НПФ було б доцільним запровадження так званих «пенсійних облігацій» – нових державних цінних паперів, емітентом яких був би Національний банк України. Дохідність цих цінних паперів має бути «позитивною», тобто дещо перевищувати рівень інфляції [16, с. 98]. Таке запровадження дозволить не лише розширити спектр надійних фінансових інструментів, а й захистити вкладені кошти від ризиків, пов'язаних з інфляційними процесами.

Іншим шляхом збільшення капіталізації пенсійних фондів, а отже, і обсягу інвестиційних ресурсів НПФ, було б впровадження нових автоматизованих технологій у діяльність фондів. Таким чином, розробка відповідних додатків НПФ дозволить не тільки скоротити час оформлення нових договорів, зменшити витрати, пов'язані з діяльністю, але й залучити нових клієнтів. У цьому додатку було б доцільно відобразити різноманітні інвестиційні програми, які б містили перелік фінансових інструментів та умови, за яких НПФ може інвестувати кошти. Відповідно, вкладник міг обирати напрями інвестування за власним бажанням, або надавати це право фонду. Це нововведення дозволить не тільки зробити прозорою систему інвестиційної діяльності НПЗ, а й підвищити рівень фінансової грамотності населення щодо ринку цінних паперів.

Поява пенсійного страхування на ринку фінансових послуг призвела до збільшення кількості фінансових установ, які здійснюють діяльність у сфері недержавного (додаткового) пенсійного забезпечення, надають відповідні

послуги застрахованим учасникам накопичувальної системи пенсійного страхування. До них належать: недержавні пенсійні фонди, банки, компанії-адміністратори, компанії з управління активами, банки-зберігачі та страхові компанії.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що фінансовий механізм функціонування недержавних пенсійних фондів, який діє сьогодні в Україні, повністю відповідає існуючим умовам становлення та розвитку пенсійного забезпечення в державі, але з точки зору нормативно-правових актів та законодавства, необхідно внести деякі зміни, які сприятимуть ефективному функціонуванню в існуючі фінансові механізми.

Головною метою пенсійної реформи в нашій державі є вирішення питання підвищення рівня життя людей, які досягли пенсійного віку. За останні роки у вітчизняній пенсійній системі відбувся прорив, прийнято багато законів та нормативних документів щодо пенсійної системи, що дало поштовх до реалізації пенсійної реформи.

Сьогодні перед Урядом України стоїть декілька проблем, а саме:

1. Складна демографічна ситуація.
2. Нерозвиненість недержавного пенсійного страхування.
3. Питання підвищення розміру базової «соціальної» пенсії до рівня прожиткового мінімуму.

На більш довгострокову перспективу уряд має розглянути можливість запровадження автоматичного зарахування до накопичувальної пенсійної системи 2-го рівня після реформування ринку капіталу. Міжнародний досвід свідчить про те, що розроблення систем пенсійних заощаджень має базуватись на п'яти елементах:

1. М'який примус у вигляді автоматичної реєстрації та автоматичного збільшення внесків може збільшити кількість учасників пенсійних схем із визначеними внесками та допомогти учасникам досягти прийнятного рівня внесків. Щоб змусити людей заощаджувати на пенсію, потрібно використовувати силу інерції.

2. Добре розроблені автоматичні параметри «за замовчуванням» (для пасивних інвесторів) допомагають людям, які не можуть або не хочуть вибрати рівень внесків, пенсійний фонд, інвестиційну стратегію чи пенсійний продукт.

3. Спрощення інформації та вибору спонукає населення зробити оптимальний вибір. Цього можна досягти за допомогою веб-програм, що зменшують пул інвестиційних варіантів, покращують розкриття інформації або полегшують порівняння доступних варіантів.

4. Щоб заохотити участь у недержавному пенсійному забезпеченні, доцільно розширити використання фінансових стимулів, оскільки їхня сила базується на людській властивості реагувати на негайні вигоди. Автоматична реєстрація в системі повинна поєднуватися з певними стимулами, такими як сплата додаткових внесків роботодавцем та/або державою.

5. Звертати увагу на плату фінансовим посередникам, які зменшують реальний інвестиційний дохід від пенсійних інвестицій. Як влучно висловився Джон Богл: «Коли справа доходить до вартості інвестування, час перестає бути вашим другом». У пенсійних планах добровільної та квазіобов'язкової систем необхідно зосередити увагу на контролі за витратами на оплату послуг та створенні найдешевших механізмів накопичень – наприклад, інвестування в міжнародні пайові або біржові інвестиційні індексні фонди, які відстежують біржові індекси, а саме: S&P 500 або Доу-Джонс, та інші фондові індекси розвинутих країн (звідси й назва «індексний фонд») [35].

Уряд має приділяти більше уваги нагальній потребі підвищити фінансову обізнаність громадян, надаючи їм відповідну фінансову інформацію та навчання, щоб вони знали про пенсійні заощадження та можливості покращити свій фінансовий добробут на пенсії. Така освіта, яка має на меті змінити ставлення та поведінку населення щодо заощаджень, повинна запроваджуватися з середньої школи.

Дуже хорошою ініціативою Уряду, щодо актуалізації співпраці роботодавців недержавними пенсійними фондами стало у грудні 2021-го року запуск Кабміном пілотного проєкту зі сплати роботодавцями накопичувальних

внесків до недержавних пенсійних фондів (НПФ). Проєкт стосується підприємств, що підпадають під велику приватизацію.

На початку лютого 2022-го Міністерство соціальної політики звернулось з листом до Кабміну з пропозиціями стосовно запровадження накопичувальних пенсій на усіх державних підприємствах України (йдеться про суб'єктів господарювання з часткою державної власності понад 50% у статутному капіталі). Ця ініціатива передбачає сплату роботодавцями накопичувальних пенсійних внесків у розмірі від 2% заробітної плати до НПФ для більш ніж половини працівників. Витрати на сплату вказаних внесків мають бути включені до фінансових планів держпідприємств на 2023 рік.

З боку держави на разі здійснюються кроки з розробки механізмів гарантування безпеки накопичення коштів через НПФ. Після 2026-го на недержавні пенсійні фонди планується поширити систему Фонду гарантування вкладів.

Переваги даного проєкту для працівників та для роботодавців зазначених підприємств, сформовані в Додатку Л, таблиці Л.1.

Всі ці переваги роботодавець має змогу анонсувати працівникові, підвищуючи свою цінність в його очах. А для самого роботодавця сплата внесків в НПФ пов'язана з можливістю отримання податкових пільг.

Нині сучасний стан розвитку недержавних пенсійних фондів не дозволяє їм повною мірою реалізувати своє призначення та фінансові можливості. Як зазначалося вище, основними причинами цього є низька фінансова обізнаність населення, що виражається в низькому рівні участі населення в системі добровільного пенсійного забезпечення, низьких доходах, неналежній мотивації громадян та недовірі до пенсійних фондів.

Узагальнюючи пропозиції науковців та експертів з питань пенсійного забезпечення, можна сформулювати наступні рекомендації щодо покращення сучасного стану пенсійної системи України та перспектив її розвитку (рис. 3.1):

1. Удосконалення вітчизняного законодавства у сфері пенсійного забезпечення з урахуванням зарубіжного досвіду функціонування недержавних пенсійних фондів.

2. Запровадження на законодавчому рівні основних положень щодо управління фінансовими ризиками інвестиційних портфелів недержавних пенсійних фондів.

3. Передача функції управління активами недержавних пенсійних фондів недержавним компаніям для підвищення рівня ефективності управління системою недержавного пенсійного забезпечення в цілому.

4. Встановлення регуляторами інвестиційних обмежень, які передбачають дозвіл на інвестування лише в ті активи, до яких можливе застосування єдиної системи оцінки вартості, а також встановлення гранично допустимих обсягів інвестування, які визначаються на основі середньомісячних значень інвестування пенсійних активів.

5. Запровадження послідовного використання всіма суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення міжнародних стандартів фінансової звітності для підвищення рівня прозорості діяльності фондів на ринках України. 6. Здійснення державної підтримки створення недержавних пенсійних фондів у різних регіонах країни, що дозволить збільшити кількість учасників фонду та, як наслідок, призведе до збільшення розміру пенсійних внесків.

7. Підвищення рівня інформаційно-роз'яснювальної роботи серед громадян України, в тому числі роботодавців, юридичних осіб, об'єднань громадян та профспілок, зокрема: а) поширення інформації серед громадян про переваги здійснення внесків до недержавних пенсійних фондів та гарантії отримання додаткових пенсійних виплат після досягнення пенсійного віку учасниками фонду; б) запровадження єдиної системи громадської оцінки стану фінансово-господарської діяльності недержавних пенсійних фондів, яка визначена на законодавчому рівні у відповідних нормативно-правових

документах, та зобов'язує фонди оприлюднювати інформацію про результати своєї діяльності, відкрито і прозоро.

Посилення захисту прав споживачів шляхом запровадження обов'язку для недержавних пенсійних фондів розкривати повну інформацію про пенсійні продукти, щоб учасники мали можливість порівнювати їх між собою, у тому числі з продуктами інших пенсійних фондів, та складати самостійний вибір фонду, який управлятиме їхніми внесками. забезпечення максимального прибутку та відповідальність за власний вибір. Таким чином буде вирішено питання непрозорої конкуренції на ринку.

8. Створення єдиного контролюючого державного органу за діяльністю суб'єктів недержавних пенсійних фондів.

9. Досягнення оптимального співвідношення рівнів фінансових ризиків і прибутковості інвестиційних портфелів недержавних пенсійних фондів. Це можливо за умови внесення змін до нормативно-правової бази, виконання комплексної програми розвитку вітчизняного ринку капіталу.

10. Скасування обмежень на проведення валютних операцій з можливістю подальшого інвестиційного регулювання, що передбачає вкладення коштів у найбільш ліквідні інструменти з мінімальним ризиком, що знаходяться в обігу на розвинених фінансових ринках.

Окрім цього, для розвитку третього рівня пенсійної системи в Україні необхідно забезпечити такі умови:

- підвищення рівня реальних доходів населення (застрахованих осіб) та їх детінізація. Це матиме позитивний вплив, оскільки відрахування до пенсійних фондів здійснюються безпосередньо із заробітної плати працівників;

- ефективно стимулювати населення до пенсійних накопичень та створювати для цього певні передумови, поширюючи серед населення інформацію про переваги участі в недержавних пенсійних фондах;

- здійснювати ліцензування надавачів послуг, запровадження окремих вимог до аудиту установ недержавного пенсійного забезпечення та інших надавачів послуг, моніторинг дотримання вимог та забезпечення виконання

зобов'язань численними регуляторами для підвищення рівня довіри громадян до таких фондів;

– впровадження системи персоніфікованого обліку пенсійних вкладів, автоматизованої звітності про їх стан на банківському рахунку, системи накопичення та обліку внесків, сумісної з системою електронних переказів банків на основі інформаційних технологій.

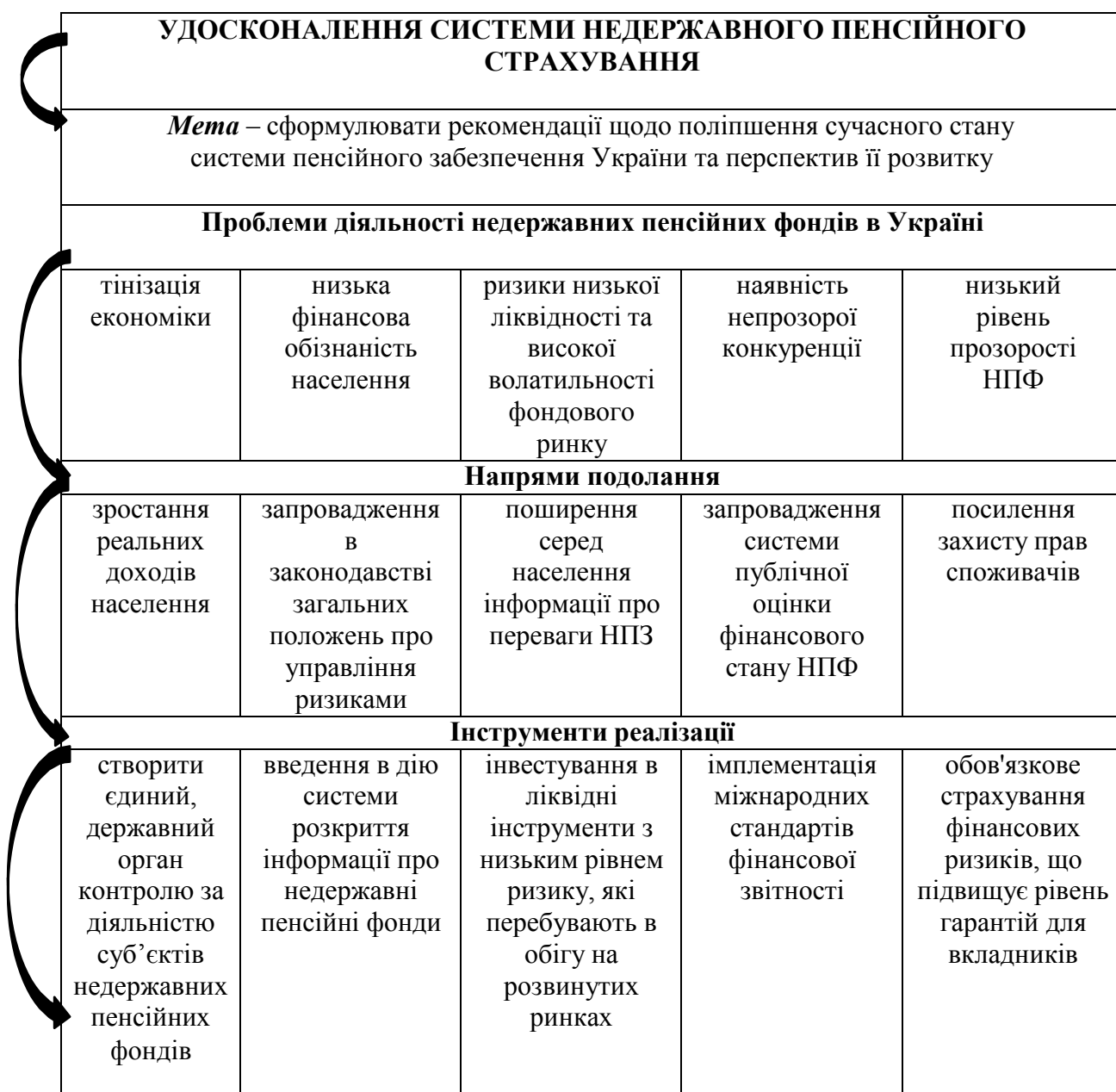

Рисунок 3.1. Механізм реалізації вдосконалення функціонування системи недержавного пенсійного страхування

Джерело: побудовано автором

Крім зазначених вище напрямків удосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення, слід виділити важливість розробки Пенсійного кодексу України для уніфікації пенсійного законодавства.. Таким чином, перед Урядом стоїть завдання об'єднати різноманітні та різнорідні пенсійні норми в логічно-побудовану та чітко структуровану схему, яка повністю забезпечить справедливий та прозорий розподіл пенсійних коштів. Однак перед цим необхідно розглянути основні моменти вітчизняної моделі пенсійної системи та вирішити, як здійснювати кодифікацію. Це стосується не лише пенсійного забезпечення, а й сфери соціального захисту, частиною якої воно є.

Отже, можна зробити висновок, що реалізація окреслених рекомендацій забезпечить активізацію процесу накопичення додаткових та збільшення вже сформованих фондів фінансових ресурсів НПФ, гідний рівень життя пенсіонерів, сприятиме збільшенню фінансової стабільності пенсійної системи та активізації соціально-економічного розвитку держави в цілому.

ВИСНОВКИ

Основним науковим результатом є вирішення важливої наукової проблеми: поглиблення науково-методичних засад та розробка на цій основі практичних рекомендацій щодо активізації розвитку недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі України. Дослідження дозволило зробити наступні висновки:

1. На підставі систематизації поглядів науковців щодо визначення поняття «недержавний пенсійний фонд» у роботі уточнено трактування цього поняття, а саме як фінансового соціально-економічного інституту, що функціонує у межах пенсійної системи, його завданнями є збирання і акумулювання пенсійних внесків, формування пенсійних активів шляхом розміщення акумульованих пенсійних внесків на фінансовому ринку, а також здійснення пенсійних виплат.

У ході дослідження доведено економічну природу та важливість НПФ для пенсійної системи та економіки в цілому. Недержавні пенсійні фонди формують додаткові можливості для підвищення рівня матеріальної забезпеченості населення в умовах обмежених можливостей державної пенсійної системи, а також є стимуляторами економічного розвитку в країні.

Дослідження виявило, що недержавні пенсійні фонди, як і будь-яка економічне поняття, має свою класифікацію, яка може змінюватися під

впливом економічних трансформацій. Залежно від критерію, що лежить в основі класифікації, більшість учених у працях підтримують законодавчу класифікацію (відкриті, корпоративні, професійні).

2. Досліджено, що функціональне призначення НПФ є багатограним: фонди сприяють підтриманню рівня доходів пенсіонерів, зростанню частки накопичень в національному доході, формують потужний позабюджетний потік інвестицій до національної економіки. Особливий статус НПФ вигідно відрізняє їх від інвестиційних компаній вищою фінансовою надійністю, а від державних пенсійних структур – наявністю можливості використання сприятливої кон'юнктури ринку для отримання додаткового інвестиційного доходу для інвестованих пенсійних коштів. НПФ характеризується виконанням загальних та специфічних функцій різними видами фондів. Недержавні пенсійні фонди сприяють реалізації призначення багаторівневої пенсійної системи, що полягає в диференціації джерел виплати пенсій та, за рахунок, цього пом'якшенні впливу фінансових, політичних та демографічних ризиків на рівень матеріального забезпечення громадян після виходу на пенсію.

3. За результатами проведеного дослідження діяльності недержавних пенсійних фондів, визначено, що в нашій державі система НПФ охоплює недостатню кількість учасників, нерівномірно розподілена за областями України, має низький рівень захищеності від потенційних ризиків та користується недостатнім рівнем інформаційної підтримки, що в цілому потребує розробки та реалізації комплексної програми стимуляції розвитку НПЗ в Україні. Упродовж останніх декількох років кількість недержавних пенсійних фондів в Україні змінювалася за низхідною траєкторією. Така динаміка цього показника свідчить про звуження сегменту фінансового ринку, на якому діють недержавні інститути системи пенсійного забезпечення.

Аналізуючи статистичні дані щодо функціонування системи НПФ, прослідковується зростання обсягів пенсійних внесків громадян та кількості укладених пенсійних контрактів; існування значного переважання питомої частки пенсійних внесків юридичних осіб у загальній структурі внесків

протягом всього досліджуваного періоду та підвищення загальної вартості активів НПФ.

4. Проведена оцінка ефективності виконання інвестиційної функції недержавними пенсійними фондами показала, що вони є одними із важливих постачальників інвестиційних ресурсів на національний ринок капіталу та посідають друге місце за питомою вагою активів на інвестиційному ринку України. Переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали державні цінні папери (47,3%), депозити в банках (38,8% інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (5,4%), облігації внутрішніх місцевих позик (2,7%), об'єкти нерухомості (2,5%). Збільшення кількості учасників і зростання вартості активів є позитивною тенденцією розвитку НПФ. Водночас аналіз чистої вартості активів НПФ показав низькі темпи зростання, що свідчить про низьку ефективність інвестиційної діяльності.

До основних способів активізації інвестиційної діяльності пенсійних фондів слід віднести: гармонізацію законодавства до міжнародних та європейських стандартів; проведення інформаційно-роз'яснювальних заходів у вигляді реклами, проведення безкоштовних лекцій на тему діяльності НПФ; надання прав НПФ на автономне управління фінансовими активами, розширення спектру фінансових інструментів, впровадженням так званих «пенсійних облігацій»; розробку та впровадження автоматизованих систем і додатків.

5. Узагальнивши пропозиції науковців і фахівців з питань пенсійного забезпечення сформульовано механізм реалізації вдосконалення функціонування системи недержавного пенсійного страхування та рекомендації щодо активізації розвитку недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі України. Запропоновані рекомендації щодо підвищення результативності функціонування мережі НПФ, на нашу думку, позитивно вплинуть на показники діяльності системи НПЗ в Україні. Однак слід зазначити, що ефективність діяльності НПФ у державі знаходиться у прямій залежності не тільки від удосконалення чинної пенсійної системи, а й від

підвищення рівня життя населення, детінізації доходів, організації інфраструктури для розвитку фінансового ринку у цілому та завершенні військових дій на території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів у 2021 році. Офіційний сайт Українська асоціація адміністраторів пенсійних фондів. URL: https://www.uaapf.com/index.php?option=com_content&view=article&id=472:-2020-&catid=1:2009-09-24-10-44-06&Itemid=2 (дата звернення 21.10.2022 р.)
2. Аналітичні дані щодо ринку накопичувального пенсійного забезпечення. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5>.
3. Біла С. О. Роль держави в управлінні розвитком недержавних пенсійних фондів. *Публічне управління: теорія та практика*. 2010. № 1.
4. Відкритий пенсійний фонд «Династія»: веб-сайт. URL: <https://dynasty.icu/#> (дата звернення: 01.10.2022).
5. Відкритий пенсійний фонд «ПриватФонд»: веб-сайт. URL: <https://privatfond.com.ua/uk/> (дата звернення: 01.10.2022).
6. Вітка Ю. В. Недержавні пенсійні фонди : теоретичні та практичні аспекти. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2005. Т. 38. С. 18–22.

7.Владика Ю.П. Напрями розвитку недержавного пенсійного забезпечення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 19. С. 382—386.

8.Дацюк Р. Накопичити на пенсію: НПФ або депозит Мінфін. 2019. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2019/03/22/37146630/>

9.Дзямулич М., Чиж Н. Особливості функціонування системи недержавних страхових пенсійних фондів в Україні. *Економічний форум*. 2020. No 1. С. 135–140. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-1-19>

10.Діденко Л. В., Головенко І. П. Система недержавного пенсійного забезпечення і розвиток фінансового посередництва в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. № 1. С. 30–44.

11.Жмурко І. В. Сутність пенсійної системи та її місце в системі соціального захисту населення. *Бізнес Інформ*, 2014. № 12. С. 303-306.

12.Завора Т. М., Білько С. С. Недержавні пенсійні фонди як інституційний інвестор в реальний сектор економіки України. *Наука й економіка*. 2015. Вип. 3. С. 14–22.

13.Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. - 4-те вид., випр. та доп. - К. : Т-во «Знання», КОО; Л.: Вид-во Львів, банк, ін-ту НБУ, 2008. - 566 с.

14.Зубик С.П. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні Економіка і прогнозування. 2017. № 3. С. 31-50

15.Квартальні та річні огляди ринку. Українська асоціація інвестиційного бізнесу : вебсайт. URL: <https://www.uaib.com.ua/analituaib>

16.Коваленко Ю. М. Інвестиційна політика недержавних пенсійних фондів. *Фінанси України*. 2004. Вип. 8. С. 91–96.

17.Коваленко Ю. М. Управління фінансовими активами : навч. посіб. у 2 ч. / Ю. М. Коваленко. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. – 498 с.

18. Коваленко Ю. М., Коваленко І. І. Еволюційні тренди в системі інвестиційних і пенсійних фондів України. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2020. Вип. 4. С. 53–62.

19. Коваль О. П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку: монографія. Київ : НІСД, 2012. 240 с.

20. Корнєєв В. В. Фінансові інститути в системі недержавного пенсійного забезпечення. *Український соціум*. 2006. № 5. С. 115–124.

21. Корнєєв В.В. Недержавні пенсійні фонди як важлива складова системи недержавного пенсійного забезпечення: їх сутність та функції. *Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка"*. 2011 р. Вип. № 8. С. 1—3.

22. Кропельницька С.О., Солоджук Т.В. Соціальне страхування: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 336 с.

23. Лазебна М. В. Організаційно-економічний механізм державного регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук : спец. 08.02.13 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / Лазебна М. В. - Київ, 2014. -18 с.

24. Линдюк О. А. Сутність пенсійної системи та її місце в забезпеченні соціальної безпеки суспільства. *Вісн. НАДУ*, 2009. № 4. С. 290–298.

25. Майданик Р. А. Траст : власність та управління капіталами (природа прав, рецепція в право України). Київ : *Наукова думка*, 1995. 176 с.

26. Михайлов А. В. Недержавні пенсійні фонди: сьогодиншній погляд у майбутнє / А. В. Михайлов, О. Й. Ткач. - Київ : СПД Савчина, 2001. -244 с.

27. Недержавний пенсійний фонд «ОТП Пенсія»: веб-сайт. URL: <https://otppension.com.ua/> (дата звернення: 01.10.2022).

28. Офіційний веб-сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України. URL: <http://www.nssmc.gov.ua> (дата звернення 02.09.2022)

29. Пенсійні фонди у світі. Корпоративний НПФ НБУ. URL: https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/pensiini_fondy_u_sviti.html

30. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення у 2018 році. Українська соціальна медіа-група. URL: <https://usmg.com.ua/pidsumky-rozvytku-systemy-nederzhavn>.

31. Приймак І. Роль недержавних пенсійних фондів у формуванні пенсійних заощаджень громадян України. *Причорноморські економічні студії*. 2020. – Вип. 55-2. – С. 80–86.

32. Прилипко С. М. Право на пенсійне забезпечення та його реалізація в умовах ринкової економіки. *Право України*. 2003. №2. (19). С.45-48.

33. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення 25.09.2022).

34. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>. (дата звернення 25.08.2022)

35. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору «Недержавне пенсійне забезпечення України : оцінка та рекомендації», м.Київ, 2019 р.

36. Ріппа М., Шимко Я. Економічна природа недержавних пенсійних фондів. *Економічний вісник університету*. 2019. № 41. С. 162–170. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2019-41-162-170>

37. Ріппа М. Б. Інвестиційна діяльність недержавних пенсійних фондів в Україні. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. Вип. 2. С. 319–337.

38. Ріппа М. Концептуальні засади соціального захисту в контексті теорії загального добробуту. *Економічний вісник університету*. 2018. № 38. С. 139–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu_2018_38_21 (дата звернення: 01.09.2022)

39. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: монограф. [О.П. Кириленко, Б.С. Малиняк, О.В.Петрушка та ін.] ; за ред. О.П. Кириленко, Б.С. Малиняка. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 350 с. 22.

40. Свиридовська А. О. Інвестиційна діяльність недержавних пенсійних фондів України . *Наукові праці НДФІ*. 2016. Вип. 4 (77). С. 148–157.

41. Сокоринський Ю.В. Види недержавних пенсійних фондів. *Юридичний бюлетень*. №7. Ч. 1. 2018. С.131-137.

42. Сокоринський Ю.В. Особливості та зміст недержавного пенсійного забезпечення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2018. № 36. Т. 2. С. 72—76.

43. Соціологічна енциклопедія, уклад.: В. Г. Городяненко. Київ: Академвидав, 2008. 456 с.

44. Співпраця роботодавців з недержавними пенсійними фондами: особливості та переваги. <https://sdm-partners.com/novyny/non-gov-pension-funds-benefits/>

45. Стожок Л.Г. Гендерна нерівність в системі соціального страхування. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. № 6. С. 104–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2017_6_19 (дата звернення: 15.10.2022).

46. Ткаліч І. О. Зарубіжний досвід правового статусу недержавних пенсійних фондів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 8. С. 46–49.

47. Федина В.В. Управління активами недержавних пенсійних фондів: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. *Економіка та держава. Економічна наука*. 2019. № 5. С. 118—123.

48. Цікановська Н.А. Класифікація недержавних пенсійних фондів у контексті забезпечення їхньої фінансової безпеки. *Вісник Університету банківської справи*. 2016. № 12. С. 64–70.

49. Шимко Я. Роль державного регулювання розвитку недержавних пенсійних фондів. *Наукові записки національного університету Острозька академія. Серія Економіка*. 2019. № 12 (40). С. 151–156.

50. Шимко Я.Р. Розвиток недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі України: автореферат дис.канд.ек.наук: 08.00.08. Ірпінь, 2019. 24 с.
51. Штепенко К. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. *Молодий вчений*. 2016. Вип. 12.1 (40). С. 1006–1010.
52. Das sind die größten Pensionskassen in Deutschland. URL: <https://www.private-banking-magazin.de/kapitalanlagen-das-sind-die-groessten-pensionskassen-in-deutschland/> (дата звернення: 02.10.2022).
53. IKZE w Dobrowolnych Funduszach Emerytalnych. URL: <https://konto-ikze.pl/> (дата звернення: 02.10.2022).
54. Postupalska-Bożek Joanna. Korzyści podatkowe i oszczędzanie na przyszłość / Moja emerytura. – 30 stycznia 2015 [Elektroniczne źródło]. – Режим доступу: https://www.pekaopte.pl/informacje/aktualnosci/korzysci_podatkowe_i_oszczedzanie_na_przyszlosc.

ВІДГУК

на випускню кваліфікаційну роботу (проект)

Гордієнко Євгенії Ігорівни

студентки групи ФМУПз- 21-1

НА ТЕМУ: «Недержавні пенсійні фонди як складова пенсійної системи України»

Актуальність теми: Серед значної кількості інститутів фінансового ринку, які беруть участь у процесах трансформації заощаджень у капітал значний потенціал мають недержавні пенсійні фонди (НПФ), які залучають фінансові ресурси на довгостроковій основі та з метою їх збереження та примноження вкладають у фінансові активи. Саме тому питання щодо оцінювання фінансового стану вітчизняних НПФ у порівнянні з фондами інших країн світу, визначення чинників, що стримують їх розвиток, а також окреслення напрямів розвитку НПФ в Україні є надзвичайно актуальними в сучасних умовах.

Обсяг виконаної роботи: Основний текст роботи викладено на 50 сторінках (основний текст), що містять 11 таблиць, 7 рисунків і список використаних джерел із 71 найменування із них 4 іноземні англомовні джерела. Структура та обсяг дипломної роботи відповідають кваліфікаційним вимогам.

Загальна характеристика роботи: Кваліфікаційна робота виконана на актуальну тему, на належному науково-теоретичному рівні, згідно із планом, який у логічній послідовності розкриває тему дослідження. Результати мають достатній ступінь достовірності за рахунок використання значного обсягу аналітичних та статистичних даних, методів дослідження. Результати дослідження динаміки показників, порівняльного аналізу представлені візуально в діаграмах і графіках. Висновки аргументовані. Результати роботи апробовані на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права: теорія і практика» (Житомир, 16 грудня 2022 р.). Житомир: ЦФЕНД, 2022. 67 с.

Наукове і практичне значення роботи: Результати обумовлюють практичну значущість роботи, що визначається можливістю використання, вона стане у пригоді викладачам і студентам, в процесі вивчення таких дисциплін: «Фінанси», «Управління публічними фінансами», «Фінансовий ринок». Практична цінність результатів роботи полягає у пропонуванні автором концептуальних засад розвитку НПФ у пенсійній системі України.

Оцінка роботи здобувача вищої освіти: У ході виконання кваліфікаційної роботи, Гордієнко Євгенія. проявила себе як грамотний фахівець, показала високі теоретичні знання та практичні навички, уміння аналізувати та узагальнювати інформацію з багатьох літературних джерел. Робота виконана самостійно, в повному обсязі у відповідності до чинних вимог, рекомендується до захисту із оцінкою «відмінно» 47 балів (сорок сім балів).

Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проекту) – Ріппа Марія Богданівна,
к.е.н, доцент, доцент кафедри публічних фінансів.

«21 » січня 2023 _ р.

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу (проект)

Кваліфікаційна робота (проект) здобувача вищої освіти

Гордієнко Євгенії Ігорівни

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол
від «23» січня ____ 2023 р. № 9 допущена/не допущена до захисту на
екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри Коляда Т.А.

РЕЦЕНЗІЯ

на випускню кваліфікаційну (дипломну) роботу

на тему: **НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ ЯК СКЛАДОВА ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

здобувача вищої освіти Державного податкового університету

ГОРДІЄНКО ЄВГЕНІЙ ІГОРІВНИ

Однією з важливих передумов формування України в умовах її становлення як соціальної держави є забезпечення та підвищення добробуту суспільства в цілому та населення пенсійного віку. Вирішення цієї проблеми, безумовно, потребує вдосконалення вітчизняної пенсійної системи з подальшим її реформуванням. Відсутність в країні накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, фінансова нестабільність та зростання демографічного навантаження не сприяють належному виконанню функцій солідарної пенсійної системи. Це викликає необхідність розвитку недержавної пенсійної системи. Її ефективне функціонування потребує формування дієвого механізму залучення, управління та інвестування фінансових ресурсів недержавними пенсійними фондами. Без ефективного функціонування третього рівня пенсійної системи матеріальне забезпечення населення у старості буде мінімальним, що призведе до зниження економічного розвитку України в цілому. Тому актуальність поданого на рецензування дослідження, особливо в період воєнних дій в Україні, є беззаперечною.

Магістерська робота, яку подано на рецензію, виконана у відповідності до поставленого завдання. Структура і зміст викладеного матеріалу повністю відповідають назві теми, а також напрямку підготовки здобувача.

Наукова новизна дослідження, отримана особисто автором, полягає у вирішенні важливої задачі щодо розробки практичних рекомендацій, які спрямовані на активізацію розвитку недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі України. Зокрема позитивним в роботі є дослідження підходів до вивчення сутності економічної природи та класифікації недержавних пенсійних фондів, їх функціонального призначення та місця у структурі пенсійної системи.

Автором проведений аналіз розвитку недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі та здійснено оцінку ефективності виконання інвестиційної функції, яка показала, що вони є одними із важливих постачальників інвестиційних ресурсів на національний ринок капіталу та посідають друге місце за питомою вагою активів на інвестиційному ринку України. Результати аналізу в роботі представлено в табличному та графічному вигляді.

Магістерська робота містить новизну та оригінальність, що представляють науковий та практичний інтерес у роботі Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та органів законодавчої і виконавчої влади щодо обґрунтування напрямів пенсійної реформи в Україні. Вирішення

поставлених автором завдань проходило на достатньому рівні, з логічністю та послідовністю викладення матеріалу і супроводжувалося аналізом статистичних матеріалів. Автором опрацьовано достатня кількість літературних джерел економічного та правового змісту.

Дипломна робота виконана у повному обсязі, відповідає встановленим вимогам і заслуговує оцінки «відмінно».

Рецензент :

доцент, канд. економічних наук,

кафедри фінансів

Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Калмиков О.В.

25.01.23.